

Satura rādītājs

Rezumējums.....	2
Abstract.....	3
Ievads.....	4
Teorētiskā daļa	
Prožektora efekts.....	7
Prožektora efekts vērtējot darbības rezultātus.....	12
Dejas studenti un prožektora efekts.....	19
Pētījuma metode.....	22
Rezultāti.....	25
Iztirzājums.....	27
Nobeigums.....	31
Izmantotā literatūra.....	33
Pielikums	
Pētījuma shēma.....	38
Anketas.....	39

Rezumējums

Prožektora efekts ir fenomens, kas parāda, ka indivīdam ir tieksme pārvērtēt sava izskata vai darbību nozīmību, it īpaši triumfa vai apkaunojuma brīžos.

Darba hipotēzē tiek apgalvots, ka arī dejas studentu izlasē tiks novērots prožektora efekts. Tika izvirzītas 3 galvenās vērtējumu kategorijas: dejojāja sniegtais, prognozētais un novērotais vērtējums, kurās tika salīdzināti pieļauto kļūdu, individuālo un grupas vērtējumu (gan no grupas skatījuma, gan novērotāja) vidējie rādītāji. Rezultātu gūšanā izmantots t kritērijs.

Darbā tika izvirzīti 4. pētījuma jautājumi:

1. Vai pastāv atšķirības izvirzītajās kategorijās vērtējot dejojāja kļūdu skaitu?
2. Vai pastāv atšķirības izvirzītajās kategorijās vērtējot dejojāja individuālo atzīmi?
3. Vai pastāv atšķirības izvirzītajās kategorijās vērtējot grupas sniegumu kopumā?
4. Vai pastāv atšķirības starp pirmā un otrā kursa prožektora efekta izteiktību?

Pētījuma veikšanai izveidotas 2. anketas (dejojājiem un novērotājiem), kas balstītas Giloviča, Krūgera un Medvecas (2002) veiktajos pētījumos.

Pētījuma izlase: 30 Latvijas Kultūras koledžas dejas nodaļas 1. un 2. kursa studenti, kas sadalīti 2 grupās (novērotāji (n=15) un dejojāji (n=15)), vecumā no 19 – 26 gadiem.

Pētījuma hipotēze tiek apstiprināta ar pirmo 2. pētījuma jautājumu palīdzību: tiek novērotas statistiski nozīmīgas atšķirības indivīda vērtējuma līmenī starp vērtējuma prognozi un novēroto, starp dejojāja atzīto kļūdu skaitu/individuālo vērtējumu un novēroto, starp atzīto kļūdu skaitu un prognozēto. Kā arī, atbildot uz 3. un 4. jautājumu, tiek secināts, ka ar pieredzi prožektora efekts var mazināties.

Pētījumā gūtie dati var palīdzēt dejas studentiem izvērtēt atšķirības starp to uztveri un skatītāju, kā arī – ar pieredzi tās pielīdzināt un veikt objektīvākus spriedumus par uzstāšanos, vienlaicīgi uzlabojot priekšnesuma kvalitāti.

Atslēgas vārdi: prožektora efekts, dejas studenti

Abstract

Spotlight effect is a phenomenon which shows that individuals tend to overestimate their appearance or actions, particularly in moments of triumph or embarrassment.

The hypothesis submits that spotlight effect can be observed in dance students.

3 rating categories were made: actual, predicted and observed score that compared mistakes, individual and group assessments (from group perspective and the observed one). T test was used on calculation.

There were made 4 study issues:

1. Is there a difference between rating categories in number of errors?
2. Is there a difference between rating categories in dancers individual assessment?
3. Is there a difference between rating categories in group assessment?
4. Is there a difference in spotlight effect amount between 1st and 2nd year students?

Two questionnaires were made for this study (one for dancers, one for observers). They were based on Gilovich, Kruger and Medvec (2002) studies.

The study sample: 30 Culture College of Latvia dance division 1st and 2nd year students, divided in 2 groups (observers (n=15) and dancers (n=15)), age: 19 – 26 years.

Research hypothesis was confirmed by first two issues: statistically significant difference was observed in individual evaluation level between prognosis and observed evaluation, between admitted mistakes/ individual evaluation and observed ones and between actual and projected number of errors. And researching 3rd and 4th issue, it was concluded that experience can reduce the amount of spotlight effect.

Results from this study can help dance students to evaluate the difference between their perception and viewers perception, as well – to learn to adjust these views and make objective judgments about performance, while improving the quality of performance as well.

Key words: spotlight effect, dance students

Ievads

Prožektora efekts ir izplatīts fenomens, kad cilvēkiem ir tieksme pārvērtēt savu darbību un izskata nozīmību. Parasti tas izpaužas vai nu personīga triumfa vai arī neveiksmes vidū, kad cilvēka uzmanība tiek fokusēta uz to, kas ar tiem notiek, interesē šo notikumu nozīme dzīvē un svarīgi ir arī tas, kā citi šos notikumus saskata. Respektīvi, katrs indivīds ir pats sava universa centrā, un šī iemesla dēļ arī tā spriedumi par to cik daudz (vai maz) tā darbības un izskats tiek pamanīts un vērtēts, ir neobjektīvi (indivīda sagaidītais vērtējums atšķiras no reāli novērotā), kā arī bieži tiek noenkurots personīgajā pieredzē (Gilovich, Medvec & Savitsky, 2000).

Sakarā ar to, ka prožektora efekta pētījumi lielākoties veikti brīvprātīgo grupās, neizdalot to nodarbošanos (protams, ir izņēmumi) utt., tad interesanti būtu noskaidrot skatuves mākslinieku (šajā gadījumā – dejotāju) pozīciju šī fenomena gadījumā.

Šis darbs ir kā turpinājums iepriekš veiktajai sociālo neobjektivitāšu teorētiskajai izpētei, no kurām tika izvēlēts viens fenomens, un sasaistīts ar konkrētu pētāmo grupu – dejas studentiem. Šāda veida izpēte ir ne vien šī darba autora personīgā interese par tēmu un saistību ar skatuvi, bet arī, tas var dot kādu praktisku risinājumu dejotāju uzmanības sadalē uz skatuves, ja tie objektīvāk spēs novērtēt savu kļūdu acīmredzamības pakāpi un pievērsties izpildījuma kvalitātei, pārlietu nedomājot par to, ka katra tā pieļautā kļūda ir sagrāvusi visu priekšnesumu. Informētība par prožektora efektu var mazināt trauksmi un novest pie lielāka gandarījuma par priekšnesumu (Gilovich, Kruger & Medvec, 2002). Autores iecerētais pētījums varētu palīdzēt jaunajiem dejotājiem veiksmīgāk uzstāties, uzlabot priekšnesumu kvalitāti ar savu domāšanas veidu.

Galvenie autori, uz kuru darbiem tiks balstīta darba teorija, ir T. Giloviča (Gilovich), V. H. Medvecas (Medvec), K. Savitska (Savitsky) un to kolēģu darbi, kuros tiek aplūkots prožektora efekts un tā saistība ar skatuves māksliniekiem vai eksperimentiem ar aktiera pozīciju. Lielākā daļa darbā izmantoto autoru pētījumu, ir veikti līdz 2002. gadam. Šī iemesla dēļ nav daudz jaunu datu uz ko balstīt pētījumu, kā arī informācija par tieši šāda tipa pētījumiem, kuros tiktu iesaistīti dejotāji pētot prožektora efektu, nav atklāta. Bet kā pētījuma praktiskais un teorētiskais pamats, tiks izmantoti pētījumi par sportistu un prožektora efekta saistību, kā, piemēram, Giloviča, Krūgera un Medvecas (Gilovich, Kruger & Medvec, 2002) pētījums par volejbola komandas spēlētājām.

Pētījuma mērķis attiecīgi ir noskaidrot prožektora efekta klātesamību dejas studentu izlasē, dejojot.

Tiek izvirzīta *pētījuma hipotēze*: "Dejas studentu izlasē tiks novērots prožektora efekts, sagaidot atšķirības starp faktisko, prognozēto un novēroto vērtējumu".

Pētījuma jautājumi:

1. Vai pastāv atšķirības izvirzītajās kategorijās vērtējot dejotāja kļūdu skaitu?
2. Vai pastāv atšķirības izvirzītajās kategorijās vērtējot dejotāja individuālo atzīmi?
3. Vai pastāv atšķirības izvirzītajās kategorijās vērtējot grupas sniegumu kopumā?
4. Vai pastāv atšķirības starp pirmā un otrā kursa prožektora efekta izteiktību?

Tiek sagaidīts, ka apstiprināsies iepriekš esošā hipotēze par prožektora efektu:

Cilvēkiem ir tieksme pārvērtēt sev pievērsto uzmanību un tie tic, ka tie atrodas vairāk sociālajā prožektorā kā tas ir realitātē (Gilovich, Medvec & Savitsky, 2000).

Par *pētījuma dalībniekiem* izvēlēti Latvijas Kultūras Koledžas dejas nodaļas 1. un 2. kursa studenti, kuri, katrs kurss, sadalīti divās grupās – dejotājos un novērotājos. Kopējā izlase: N=30. Dalībnieku vidējais vecums – 21 gads, ar kopējo vecuma amplitūdu: 19 – 26 gadi.

Pētījumā netika izmantotas iepriekš adaptētas metodes, anketas, bet gan tika veidota anketa konkrētā pētījuma vajadzībām, kuras pamatā ir divi Giloviča, Krūgera un Medvecas (Gilovich, Kruger & Medvec, 2002) pētījumi.

Pētījumam ir eksperimentāls dizains, kontrolētā vidē, telpā ar skatuvi. Datu iegūšanas metode – anketas (par priekšnesumā pieļautajām kļūdām un snieguma kopējo novērtējumu, piemēram, Cik reizes pamanījāt dejotāju izpildījumā tehniskas kļūdas?, Vai dejotājs kļūdījās?, kādu vērtējumu liktu dejotājam 10 ballu skalā? (novērotāja anketās), Cik reizes kļūdījies? Kā vērtē savu izpildījumu 10 ballu skalā? Kā vērtē grupas kopējo izpildījumu 10 ballu skalā? utt. (dejtāja anketās). Kā parāda anketas jautājumu piemēri, daudzas atbildes tiek dotas 10 ballu skalā (piemēram, dejotāja sevis vērtējums, novērotāja vērtējums dejotājam). Attiecīgi, dejotāju grupas pārstāvji vērtē ne tikai savu individuālo izpildījumu, bet arī kopējo grupas sniegumu (gan sniedzot savu vērtējumu, gan prognozējot, kā grupas sniegumu vērtēs pārējie grupas locekļi un novērotāji).

Kopā tiek izdalītas 3 vērtējumu kategorijas: dejotāja vērtējums sev, prognozētais (ko dejotājs sagaida no novērotāja) un sagaidītais no novērotāja.

Tiks veikta statistisko datu analīze, t kritērija aprēķins. Tiks izmantoti gan dejotāju, gan novērotāju dati, lai varētu izdarīt secinājumus par prožektora efekta esamību.

Teorētiskajā daļā, pirmajā apakšnodaļā, tiks aplūkots prožektora efekts kā sociālās psiholoģijas fenomens vispārīgi, pieminot dažus eksperimentus un to rezultātus. Otrajā tiks teorijas dati attiecināti uz pētījuma izlasi, kā arī tiks aplūkoti vēl daži, ar pētījumu saistīti eksperimenti, līdz ar to, šī daļa apjoma ziņā ir visplašākā, savukārt, trešā apakšnodaļa teorētiskajā daļā tiks veltīta ieskatam dejā un dejas profesijā, lai gūtu priekšstatu par eksperimenta dalībniekiem un to veicamo uzdevumu, uzdevuma novērtējumu un novērojumu.

Visa teorētiskā daļa un plānotais pētījums, tiks balstīta Savitska, Giloviča, Medvecas, Krūgera un Eplija veiktajos pētījumos.

Teorētiskajai daļai seko metodes apraksts, kurā sīkāk aprakstīta pētījuma izlase, instrumentārijs un pētījums norise.

Metodei, attiecīgi seko rezultātu daļa, kurā aplūkoti pētījumā gūtie rezultāti, un iztīrājums, kurā šie rezultāti tiek paskaidroti sīkāk un tiek aplūkota to saskaņa ar teorētiskajā daļā aprakstīto teoriju, pētījuma jautājumiem un hipotēzi.

Teorētiskā daļa

Prožektora efekts

Lai gūtu iespaidu par izvēlēto tēmu, kā pirmais tiks aplūkots prožektora efekts, tā vispārīgās īpašības un veiktie eksperimenti tā izpētē.

Kā norāda definīcija, prožektora efekts ir fenomens, kad cilvēki pārvērtē savu darbību un izskata nozīmību. Tas nozīmē, ka cilvēkiem šķiet, ka tie tiek vēroti un vērtēti daudz lielākā pakāpē kā tas ir patiesībā, jo pēc katra indivīda domām, tas uz citu fona izceļas. Varētu pat apgalvot, ka katrs indivīds dzīvo un uzskata, ka ir pats sava universa centrā, līdz ar to, cilvēkiem ir grūti gūt precīzu novērtējumu tam cik daudz (un - vai vispār) to uzvedību pamana un vērtē citi. Tas notiek tāpēc, ka cilvēki parasti ir ļoti koncentrējušies uz savu uzvedību, izskatu (it īpaši veiksmju vai apkaunojošu notikumu laikā), un tiem ir nozīmīgi kā citi šos notikumus vērtēs (Gilovich, Medvec & Savitsky, 2000).

Kā piemēru apkaunojuma sajūtai, jāpiemin Giloviča, Medvecas un Savitska (2000) veiktais klasiskais eksperiments ar apkaunojošo T – kreklu: pirms īslaicīgas ieešanas telpā, kur pulcējās pārējie eksperimenta dalībnieki, dažiem dalībniekiem bija jāuzģērbj potenciāli mulsinoši, apkaunojoši T – kreklus (ar 21x24 cm lielu Barija Manilova (Barry Manilow) attēlu (mūziķis, kurš nebija populārs studentu vidū)). Un, lai arī tika paredzēts, ka lielākā studentu daļa jutīs kaunu valkājot T-kreklus ar šo attēlu, visi dalībnieki to uzvilka. Dalībniekiem, kas valkāja T – kreklus, lika novērtēt to telpā esošo dalībnieku skaitu, kas pamanījuši T – kreklus, kā arī – atpazīnuši mūziķi. Vēlāk šie rezultāti tika salīdzināti ar patieso eksperimenta dalībnieku skaitu, kas bija pamanījuši T – kreklus un mūziķa attēlu.

Kā jau tika minēts, tika sagaidīts, ka T – kreklus valkātāji jutīs zināmu apkaunojumu par attēlu, un, līdz ar to, pārvērtēs to, cik lielā mērā to pamanīs citi eksperimenta dalībnieki. Kopumā eksperiments apliecināja prožektora efekta esamību, un T – kreklus valkājošo dalībnieku vērtējums, tika izkropļots, to pašu, uzmanības uz T – kreklus, iespaidā (Gilovich, Medvec & Savitsky, 2000).

Minētais piemērs parāda, ka cilvēkiem ir tendence domāt, ka tas daudz lielākā mērā atrodas *sociālajā prožektora gaismā* kā tas ir patiesībā, un tas ir saistīts ar sevis-kā-mērķa saskatīšanas tieksmi jeb sajūtu, ka darbības vai notikumi ir neproporcionāli lielās devās vērsti pret pašu („varu saderēt, ka tie cilvēki, kas tur ķiķina zāles otrā galā, smejas par mani” un līdzīga tipa apgalvojumi) (Fenigstein, 1984; Zuckerman, Kernis, Guarnera, Murphy, & Rappoport, 1983, kā minēts Gilovich, Medvec & Savitsky, 2000).

Savukārt, ja indivīdam ir dots neliels laika periods, lai adaptētos kādai apkaunojošai situācijai (vai, piemēram, jau pieminētajam T – kreklam), tad prožektora efekta izteiktība ir

salīdzinoši mazāka un indivīds tik ļoti neizjutīs sabiedrības prožektoru vērstu savā virzienā (Gilovich, Medvec & Savitsky, 2000; Gilovich & Savitsky, 1999).

No iepriekš minētā tiek secināts, ka, ja indivīds pie kādas darbības ir pats pieradis (tās ir automatizētas, iegājušās kā rutīna, ikdiena), tad tam būs mazāka tendence uzskatīt, ka citi šai darbībai pievērš pastiprinātu uzmanību. Tas attiecās gan uz pozitīviem, gan negatīviem apstākļiem. Piemēram, smēķētāji bieži vien nenovērtē, ka to kaitīgais ieradums apkārtējiem var būt traucējošs, jo paši ir piekopusi šo ieradumu tik bieži, ka smēķē, to pat īsti neapzinoties. Tātad, atkārtota darbība vai ieradums var mazināt vai pat novērst prožektora efektu (Gilovich, Medvec & Savitsky, 2000).

Tiek apgalvots arī, ka apkārtējie mazākā mērā pamana ne tikai mūsu kļūdas un neveiksmes, bet arī mazāk uzmanības pievērš mūsu veiksmei un triumfam (Leary, kā minēts Kaufman, Felix & Schwab, 2003). Marks Līrijs (Mark Leary) arī apgalvo, ka labāk ir pārvērtēt šo pamanāmību, nekā vispār ignorēt, neapzināties, ka indivīds tiek pamanīts, jo tas var iespaidot sociālas attiecības, iespējas gūt darbu utt. (Carey, 2003).

Sakarā ar to, ka tālāk, praktiskajā daļā, tiks aplūkota potenciālas neveiksmes iespējamība uzstājoties, jāpiemin ar triumfu un neveiksmēm saistītie iepriekšējo pētījumu secinājumi.

Kā Gilovičs un Medveca (Gilovich & Medvec, 1994, 1995) savos pētījumos secinājuši, tad cilvēkiem tendence uz prožektora efektu ir daudz lielāka par lietām, ko tie nožēlo, ka nav dzīves laikā izdarījuši vai ir kļūdījušies. Tāpat arī cilvēki izvairās meklēt palīdzību vai draudzību pie citiem, jo baidās tikt atraidīti. Cilvēki izvairās dejot pasākumos, spēlēt mūzikas instrumentus, apmeklēt dažādas aktivitātes tieši tādēļ, ka baidās no neveiksmes, tie baidās izskatīties kā neveiksminieki. Tas pats arī attiecās uz rīcību, kas var negatīvi atspoguļoties rakstura īpašībās vai spējās un mums šķiet, ka šie faktori tiek pamanīti daudz vairāk. Dažādas neveiklības sev svarīgu tikšanos laikā un citas „neveiksmes” var šķist neaizmirstamas un kaunpilnas. Taču, jau kā minēts iepriekš, liela daļa šo baiļu ir pārspīlētas un apkārtējie daudz retāk pamana mūsu kļūdas un neveiksmes kā mēs to sagaidām (Gilovich, Medvec & Savitsky, 2000).

Faktu, ka indivīdi pievērš sev pastiprinātu uzmanību notikumu laikā, kā arī to, ka tie no citiem sagaida tikpat lielu uzmanību, varētu dēvēt par egocentrismu, kura saistību ar prožektora efektu ir pētījuši zinātnieki.

Tātad, prožektora efekts ir cieši saistīts ar egocentrismu. Cilvēku novērtējumi par to, kādi tie šķiet citiem, ir egoistiski tendēti, jo tie paši uz sevi ir tik ļoti fokusējušies, ka pārvērtē sevis nozīmību citu acīs (Gilovich & Savitsky, 1999).

Lai arī pieaugušie mēdz apzināties, ka visiem cilvēkiem nav viena pasaules skatījuma perspektīva, cilvēkiem ir grūti saskatīt tālāk par pašu pieredzi, pat reizēs, kad tie apzinās, ka būtu jāaredz arī tālāk. Lai arī pieaugušie nav tik egocentriski kā bērni un bieži apzinās, ka uz konkrēto situāciju ir iespējams raudzīties arī no citām perspektīvām, tie bieži vien savus spriedumus noenkuro personīgajā pieredzē (Jacowitz & Kahneman, 1995; Quattrone, 1982; Tversky & Kahneman, 1974, kā minēts Gilovich, Medvec & Savitsky, 2000). Šo procesu pielāgošana vai korekcija (apziņa par citu perspektīvu esamību un tieksmi balstīt spriedumus savā pieredzē), var būt nepilnīga, un, lielākoties mēs uzskatām, ka citi viedo spriedumus par mums līdzīgi, kā mēs paši novērtējam sevi (Kenny & De Paulo, 1993, kā minēts Gilovich, Medvec & Savitsky, 2000; Gilovich & Savitsky, 1999).

Jau tika pieminēts, ka indivīda vērtējums var tikt noenkurots pieredzē un uztverē. Jebkura sociālā uzvedība, personība, profesija vai nodarbošanās, īsāk sakot, jebkura pieredze, veido šo enkuru, mūsu fenomenoloģisko pieredzi, taču, lai arī cik bargu nosodījumu indivīdi sagaida saņemt no citiem, indivīdam ir tendence nosodīt savas neveiksmes vairāk kā tie sagaida no citiem, un šāds bargs paš-apvainojums var kalpot par izejas punktu mēģinājumiem saskatīt to, cik skarbi tie tiks nosodīti citu acīs (Gilovich & Savitsky, 1999).

Daudzos pētījumos tiek aplūkots *mainīguma (variability) faktors* rīcībā vai priekšnesuma sniegumā. Šajā gadījumā, kā piemēru, jāpiemin eksperiments par bailēm no „sliktā matu sakārtojuma dienas” (Gilovich, Kruger & Medvec, 2002). Šis pētījums izriet no apgalvojuma, ka, ja cilvēkiem ir tendence pārvērtēt citu veltītās uzmanības pakāpi savām īslaicīgajām darbībām un izskatam, tad svarīgi noskaidrot, kā šis fenomens darbojas, ja tiek vērtēts ilgāks laika periods, respektīvi, vai indivīdam būs tendence pārvērtēt sava izskata un darbību mainīguma nozīmi un pamanāmību laika gaitā. Pētījumi norāda, ka, kas pašam indivīdam var likties kā „sliktā matu sakārtojuma diena” ārēji manāmā nozīmē, novērotājam var neatšķirties no „labā matu sakārtojuma dienas”. Kā arī, persona, kas bieži lasa vienu un to pašu lekciju, var būt pārsteigta, ka pašu novērotā izteiktā svārstīšanās par uzstāšanos (vai bija labi vai arī viņš „izgāzās”), nav atbilstoša auditorijas reakcijai par lekciju (Gilovich, Medvec & Savitsky, 2000).

Tātad, arī aplūkojot šo faktoru, jāsecina, ka cilvēki pārvērtē to, cik lielā mērā novērotājs pamanīs un novērtēs to darbību mainīgumu un nepastāvību laika gaitā (tika salīdzinātas indivīdu ekspektācijas un reālais novērotāju vērtējums) (Gilovich, Kruger, Medvec & Savitsky, 1999).

Konkrētā eksperimenta laikā dalībniekiem tika jautāts, lai tie novērtē savu kolēģu izskatu, salīdzinoši ar to, kā tie parasti mēdz izskatīties, kā arī, pētījuma dalībniekiem bija jāsniedz atbildes par to, kādu vērtējumu citi sniegs par viņa attiecīgās dienas izskatu (nevis kā

tas vērtētu pats sevi). Šādi mērījumi grupā tika izdarīti piecas reizes. Tas palīdzēja noteikt mainīguma pamanāmības pakāpi. Eksperimenta rezultāti apstiprināja jau iepriekšējo pētījumu rezultātus: dalībnieki pārvērtēja sava izskata nepastāvīguma pamanāmību (Gilovich, Medvec & Savitsky, 2000).

Kāds cits pētījums, kurā tiks aplūkots prožektora efekta saistība ar darbības snieguma mainīgumu, tiks aplūkots vēlāk, nākamajā apakšnodaļā.

Prožektora efekts ir cieši saistīts arī ar citiem līdzīgiem uztveres fenomeniem. Piemēram, *caurspīdīguma ilūzija* (Miller & McFarland, 1987; 1991, kā minēts Gilovich, Medvec & Savitsky, 2000) ietver sevī varbūtību, ka cilvēki pārvērtē savu darbību un izskata pamanāmību, jo tie pārvērtē arī savu iekšējo stāvokļu acīm – redzamību (piemēram, uzskata, ka, ja tie melo, tad cilvēki daudz lielākā mērā to var atpazīt, kā tas ir realitātē (Gilovich, Savitsky & Medvec, 1998, kā minēts Gilovich, Medvec & Savitsky, 2000)).

Cilvēki bieži ir ļoti fokusēti uz to, ko dara (prožektora efekts) vai to, ko jūt (caurspīdīguma ilūzija). Tipiski, šādā abu fenomenu enkurošanās un pielāgošanās procesa gadījumā, šī pielāgošanās ir nepietiekama un cilvēki domā, ka citu perspektīva ir līdzīgāka viņu pašu, kā tas ir realitātē (Gilbert, 1989; Jacowitz & Kahneman, 1995; Quattrone, 1982; Tversky & Kahneman, 1974, kā minēts Gilovich, Medvec & Savitsky, 2000).

Nākamais aplūkojamais papildus-mehānisms, līdzīgi kā iepriekš minētie, darbojas kā ikdienas situācijās, tā arī saistībā ar dažāda tipa nodarbošanos. Arī šī mehānisma saistība ar deju un uzstāšanos tiks aplūkota vēlāk (tāpat kā lielākā daļa šajā nodaļā aplūkotā).

Tātad, empātija (*empathy*). Indivīds, vakariņojot vienatnē, nokavējot vilcienu vai pakļūpot pa kāpnēm, var sagaidīt, ka šī darbība var tikt pamanīta un pats indivīds, atkarībā no situācijas, uztverts kā sabiedrības izstumts, sabiedrībai nepievilcīgs vai vienkārši, neveikls, neveiksmīgs. Arī gadījumos, kad indivīds piedzīvojis neveiksmi risinot kādu uzdevumu, tas var sagaidīt, ka tiks bargi tiesāts par savu intelekta līmeni vai radošumu. Bet sabiedrība netiesā tik bargi, kā tas tiek sagaidīts (Savitsky, Epley & Gilovich, 1999, kā minēts Gilovich & Savitsky, 1999).

Dažādos pētījumos tiek apgalvots, ka, ja novērotājs pats ir piedzīvojis neveiksmi vai situāciju, kādu tas novēro, tad tā tendence nosodīt „aktieri” būs salīdzinoši mazāka nekā gadījumā, ja novērotājam nav līdzīgas personīgās pieredzes. Līdzīgs rezultāts sagaidāms arī tad, ja novērotājs iedomāsies sevi novērojamā pozīcijā (Gilovich & Savitsky, 1999, Epley, Savitsky & Gilovich, 2002). Savukārt, neskatoties uz faktu, ka indivīdam ir tendence sagaidīt bargus spriedumus no citiem, tie arī sagaida, ka cilvēki, kas piedzīvojuši līdzīgas neveiksmes, būs žēlsirdīgāki savos spriedumos par tiem. Indivīdam ir arī tendence domāt, ka tas ir vairāk tendēts uz dažādām neveiksmēm kā tam līdzīgie (Gilovich & Savitsky, 1999).

Citi empātijas pētījumi norāda, ka novērojamie, parasti neparedz nozīmīgu atšķirību novērotāju vērtējumos ar empātisko perspektīvu. Patiesībā, tie sagaida līdzvērtīgi bargu novērtējumu gan no tiem, kas bijuši līdzīgās situācijās un spēj „iejusties otra ādā”, gan no tiem, kam šāda iespēja nav bijusi. Šī *kļūda* sagaidāmajā novērtējumā, liek novērojamajam domāt, ka empātiskie vērtētāji izveido par tiem spēcīgākas dispozīcijas, kā tas notiek realitātē (Epley, Savitsky & Gilovich, 2002).

Iespējams, cilvēki nemaz neapzinās saistību starp empātiju un *spriedumu labdarību* (*judgement charity*) (novērotājs ir informēts par aktiera traucēkļiem uzdevuma veikšanā un veido labvēlīgākus spriedumus par uzdevuma izpildes kvalitāti). Kad indivīdam papildus norāda uz šādu empātijas iespējamību, tikai tad, savās vērtējuma gaidās, tas dažādos potenciālā vērtējuma barguma pakāpes. Bet šeit, savukārt, jāpiemin, ka eksperimentālās situācijas var dzīvē nedarboties, jo indivīdam ir grūti novērtēt adekvāti citu cilvēki iespējamo empātiju (Epley, Savitsky & Gilovich, 2002).

Šīs empātijas neapzināšanās citu vērtējumos, ir svarīgs iemesls, kāpēc cilvēki domā, ka citi to publiskās un apkaunojošās neveiksmes, vērtēs bargāk kā patiesībā, un tas var notikt pat tādos gadījumos, kad šī empātija ir skaidri uzskatāma. Tam var būt 3 iemesli (Epley, Savitsky & Gilovich, 2002):

1. Cilvēks, kas pieļāvis kļūdu, piedzīvojis neveiksmi, ir vairāk tendēts koncentrēties uz pašu kļūdu, paredzot citu vērtējumus, un neievēro citus faktorus, kas var ietekmēt novērotāju vērtējumus par konkrēto atgadījumu un viņa īpašībām (Savitsky, Epley & Gilovich, 2001). Cilvēku kļūdas tomēr ir tikai nepārtraukta sociālā konteksta sastāvdaļa.
2. Pat ja cilvēks pieļauj, ka novērotājs, vērtējot tā darbības, mēģina iejusties situācijā, indivīdam saglabājas tieksme pārvērtēt novērotāja vērtējumu bargumu, jo cilvēkiem mēdz būt priekšstati, ka citi ir ciniskāki un retāk rīkojas morālu apsvērumu vadīti, nekā rīkotos paši (Alicke, 1985; Allison, Messick & Goethals, 1989; Epley & Dunning, 2000; Goethals, 1986). Šo parādību dēvē par *naivo cinismu* (naive cynicism) (Kruger & Gilovich, 1999).
3. Trešā psiholoģiskā barjera, kas traucē cilvēkiem novērtēt citu empātiju, ir ticībā, ka tie nespēj iejusties otra perspektīvā.

Eplijs, Savitskis un Gilovičs, (2002) raksta, ka neobjektīvu novērtējumu sekas parasti ir relatīvi vieglas (Epley, Savitsky & Gilovich, 2002). Tās parasti ir: uztraukums, šaubas par sevi, dažreiz tiek veikti mēģinājumi uzlabot savu paštēlu un prestižu citu acīs (Goffman, 1959, kā minēts Epley, Savitsky & Gilovich, 2002). Citos gadījumos var rasties nedrošība un

kautrīgums (Zimbardo, 1990, kā minēts Epley, Savitsky & Gilovich, 2002), sociāls satraukums (social anxiety) (Clark & Arkowitz, 1975, kā minēts Epley, Savitsky & Gilovich, 2002) un paranoja (Fenigsten & Vanable, 1992, kā minēts Epley, Savitsky & Gilovich, 2002). Kā sekas indivīda uztraukumam par sava paštēla, prestiža un cieņas zaudēšanu, var būt saistītas pat ar pusaudžu pašnāvībām (Shafer, 1974, 1988, kā minēts Epley, Savitsky & Gilovich, 2002), vardarbību ģimenē (Cohen, Nisbett, Bowdle & Schwartz, 1996, kā minēts Epley, Savitsky & Gilovich, 2002), slepkavībām (Daly & Wilson, 1988, kā minēts Epley, Savitsky & Gilovich, 2002), kā arī - var paātrināt HIV attīstību (Cole, Kemeny & Taylor, 1997, kā minēts Epley, Savitsky & Gilovich, 2002). Taču arī šajā jautājumā, pētījumi liecina, ka lielākā daļa satraukuma ir nepamatota, jo cilvēki mūs nevērtē tik bargi kā mēs to sagaidām (Savitsky, Epley & Gilovich, 2001, kā minēts Epley, Savitsky & Gilovich, 2002).

Empātijas apjoms atkarīgs arī no vērtētāja situācijas. Ja būtu jāvērtē Milgrema eksperimenta dalībnieks (Milgram, 1974), kurš, eksperimenta vadītāja spiediena rezultātā lietojis maksimālo elektrošoka stiprumu un, kurš pats savu rīcību smagi nosodītu, visdrīzāk, arī šī indivīda novērotāji šādu rīcību vērtēs vienlīdz bargi, jo nekad nav bijuši šādā situācijā un, iedomājoties sevi tādā nokļūstam, apgalvotu, ka noteikti rīkotos citādāk (Bierbrauer, 1967; Epley & Dunning, 2000; Sherman, 1980, kā minēts Epley, Savitsky & Gilovich, 2002). Šajā gadījumā indivīda paredzētais novērtējums, iespējams, saskanēs ar reālo.

Prožektora efekts ir saistīts ar vairākiem psiholoģijas fenomeniem, kuri jau tika iepriekš pieminēti. Tie ir – *caurspīdīguma ilūzija* un *naivais reālisms* (naive realism) (Gilbert & Gill, 1997; Piaget, 1929; Ross & Ward, 1996, kā minēts Gilovich, Medvec & Savitsky, 1998).

Tātad, šeit tika aplūkoti galvenie prožektora efekta pētījumu virzieni un daži veiktie eksperimenti to izpētē. Šī informācija tika aplūkota, lai saskaroties ar kādu no šiem fenomeniem pētījuma veikšanas gaitā vai rezultātos, varētu veiksmīgāk izdarīt skaidrojumus un secinājumus.

Izdarot kopsavilkumu par aplūkoto teorētisko materiālu, gandrīz visos pētījumos tiek gūti apstiprinoši rezultāti par to, ka indivīdam, kādā apkaunojošā vai sev netipiskā situācijā, ir tieksme pārvērtēt apkārtējo pievērsts uzmanības daudzumu.

Prožektora efekts vērtējot darbības rezultātus

Šajā nodaļā tiks aplūktas iepriekšējā nodaļā aprakstītās galvenās idejas, kuras tiks aplūktas dejas studentu izlases kontekstā, kā arī, pētījumi, kas iezīmēs autores pētījuma ideju.

Kā pirmo, vēlreiz, jāpiemin jau aplūkoto pētījumu par Barija Manilova T – kreklu (Gilovich, Medvec & Savitsky, 2000). Šajā pētījumā indivīds, kam jāvelk T – kreklis, ir savdabīgā aktiera pozīcijā, bet, iespējams, attiecīgā situācija tādā formā kā konkrētajā

eksperimentā, indivīdam gadījusies pirmo un vienīgo reizi dzīvē. Tieši šī apsvēruma dēļ, konkrēto pētījumu būtu grūti attiecināt uz ieplānoto (pētījums paredzēts dejas studentu izlasē, un, tas nozīmē, ka dejošana un, iespējams, kļūdīšanās dejas kombināciju laikā, ir to ikdiena, nevis vienreizējs pasākums), bet tas mums sniedz nozīmīgas atziņas paša fenomena izpētē, uz kurām tiks veiktas atsauces arī vēlāk (piemēram, pats fakts, ka indivīdam ir tendence pārvērtēt sev pievērsto uzmanību (turpat), ļoti uzskatāmi parādās šajā klasiskajā eksperimentā).

Pēc šī pētījuma sekoja vairāki, kuros arī tika izmantota T – krekla metode, bet, kā autore pētījumam tuvāko no šiem, jāatzīmē šo pašu autoru izdarītie secinājumi par to, ka, ja indivīdam ir dots laiks adaptēties kādai darbībai (piemēram, apkaunojošā T – krekla ilgstošākā valkāšana, pirms ieiešanas telpā ar novērotāju grupu), tad prožektora efekta izteiktība būs mazāka (Gilovich, Medvec & Savitsky, 2000; Gilovich & Savitsky, 1999). Šeit arī jāatzīmē, ka, ja indivīds ir pieradis pie kādām savām darbībām un tās ir kļuvušas par tā rutīnu, tad tas var mazināt vai pat novērst prožektora efekta esamību (Gilovich, Medvec & Savitsky, 2000). Pēdējo apgalvojumu pārceļot autore mērķa izlasē, var pieļaut, ka dejošanu dejas studenti var uztvert kā ikdienišķu situāciju un par to tik ļoti nesatraukties kā, iespējams, apkaunojošā T – krekla valkātājs par savu situāciju, bet tā kā izlases grupa ir studenti, tiem, katras uzstāšanās laikā ir apziņa, ka tos kāds vērtēs (tāpat kā skolēni zina, ka katru kontroldarbu vērtē ar atzīmi).

Tātad, no aplūkotajām teorijām tiek sagaidīts, ka dejas studentu prožektora efekta vispārējā pakāpe var būt mazāka dejojot, bet, tendence pārvērtēt citu vērtējumu, saglabāsies.

Izvērtējot tālāk iespējamus prožektora efekta faktoros saistībā ar mērķa izlasi un sagaidāmajiem rezultātiem, jāapskata apgalvojums, ka indivīdiem daudz lielāka tieksme uz prožektora efektu ir par situācijām, kurās tie ir kļūdījušies vai uzskata par dzīves neveiksmēm (Gilovich & Medvec, 1994, 1995, kā minēts Gilovich, Medvec & Savitsky, 2000), kā piemērus minot, ka cilvēki var izvairīties no dejošanas sabiedriskos pasākumos vai spēlēt mūzikas instrumentus. Kā arī, kā lielākajā daļā eksperimentu, tiek secināts, ka šīs bailes un satraukums var būt pārspīlēts (Gilovich, Medvec & Savitsky, 2000).

Ja atgriežamies pie dejas studentiem, nevis aplūkojam ikdienas situācijas, tad tieši kļūdas ir tas aspekts par ko, lielākoties, tiek saņemts vērtējums nodarbībās (jo tieša atgriezeniskā saite var uzlabot sniegumu (Felson, 1981, kā minēts Gilovich, Kruger & Medvec, 2002)). Un, lai arī, iespējams, studenti ir pieraduši pie šiem komentāriem, saglabājas cilvēka egocentrisms un tā tieksme spriedumus noenkurot savā pieredzē un pasaules skatījumā (Jacowitz & Kahneman, 1995; Quattrone, 1982; Tversky & Kahneman, 1974, kā minēts Gilovich, Medvec & Savitsky, 2000). Tas liek sagaidīt, ka arī dejas studentu izlasē saglabāsies tendence pārvērtēt sev pievērsto uzmanību.

Tiesa, arī dejojot studenti var apzināties, ka pastāv citādas skatījuma perspektīvas attiecīgajā situācijā, bet, apziņas par citu perspektīvu esamību un tieksmi balstīt spriedumus savā pieredzē, pielāgošanās process var būt nepilnīgs, un studenta gaidas par vērtējumu var līdzināties veidam kā tas novērtē pats sevi (Kenny & De Paulo, 1993, kā minēts Gilovich, Medvec & Savitsky, 2000; Gilovich & Savitsky, 1999). Kā viens no iemesliem var būt fakts, ka indivīds ir darbībā (dejo) un līdz ar to, nepamana, ka, piemēram, tā kursa biedri arī ir aizņemti ar šo pašu nodarbi un vērtē savu izpildījumu, nevis novēro apkārtējos (Gilovich, Kruger & Medvec, 2002).

Vairāk veikto pētījumu, kuru idejas un pētīšanas metodes skar autores pētījumu, ir saistīti ar uzvedības, izskata un priekšnesuma snieguma mainīgumu (*variability*). Šāda tipa pētījumos tiek vērtēts gan izskats, gan darbības.

Iepriekš tika pieminēts pētījums par „slikto matu sakārtojuma dienu” jeb indivīda izskata vērtējumu, salīdzinoši ar citām reizēm. Attiecīgajā pētījumā tika apstiprināts, ka arī šajā jautājumā indivīdam ir tieksme pārvērtēt sava izskata un izskata mainīguma nozīmību citu acīs, ilgākā laika periodā (Gilovich, Medvec & Savitsky, 2000).

Bet, kā jau iepriekš tika minēts, šādi pētījumi nav veikti tikai vērtējot indivīda izskatu. Daudz lielāku informāciju, autores pētījuma vajadzībām, sniedz uzvedības mainīguma pētījumi.

Gilovičs, Krūgers un Medveca (2002), ir veikuši pētījumus, kuros tiek pētīts cilvēku novērtējumu mainīgums laika gaitā, vai precīzāk, tiek runāts par mērījumiem, kas nosaka cik mainīga indivīda darbība šķiet citiem. To darba analīze sākās ar pieņēmumu, ka atsevišķam izpildītājam priekšplānā izvirzās nobīdes no tipiskā priekšnesuma, no sava tipiskā uzdevuma līmeņa snieguma. Indivīdi parasti zina savu normu, ierasto priekšnesuma kvalitāti, un pamanīti tiek tieši šie uzlabojumi vai neveiksmes priekšnesuma sniegšanas laikā. Savukārt novērotājam, kurš reti kad ir tik pārliecināts vai zinošs par izpildītāja ierasto priekšnesuma kvalitāti, mēģina to saskatīt. „Aktierim”, citos vārdos sakot, lielākais fokuss ir uz to, ko tas ir izdarījis citādi kā ierasts, savukārt novērotāja fokuss ir uz to, kas tika darīts. Šo dažādo fokusu dēļ, tika paredzēts, ka indivīdam ir tieksme pārvērtēt to, cik mainīgas tā darbības (mainīgs to priekšnesums) liekas citiem. Tātad – citi daudz mazākā mērā pamana indivīda domas par tā izskatu un darbībām, kā tas domā. Šie dati gūti no Giloviča, Medvecas un Savitska pētījumiem 2000., 1999. gadā (Gilovich, Medvec, un Savitsky, 2000; Gilovich & Savitsky, 1999).

Konkrēts pētījums (Gilovich, Kruger & Medvec, 2002), kurā tiek aplūkotas saistības starp sportistu (tātad – eksperimenta dalībnieku, kuri vērtēs savas darbības, nevis izskatu) snieguma mainīguma nozīmību un prožektora efektu. Galvenais pētījuma jautājums bija, vai

sportisti pārvērtē savu priekšnesumu mainīgumu citu acīs? Šī paša pētījuma ietvaros, ir mēģināts arī noskaidrot vai tendence pārvērtēt kāda priekšnesuma mainīgumu laika gaitā ir saistīta ar to, ka indivīdam ir grūti uztvert, ka arī citi cilvēki ir aizņemti ar savu uzmanības līdzekļu veltīšanu savām darbībām, nevis lai novērotu citus.

Šajā pētījumā tiek norādīts, ka sportisti apzinās, ka tiek vērtēti, un publikas vērtējumi piedod papildus intensitāti „uzvaras saviļņojumam” vai „mokošajai sakāvei”, neskatoties uz to, vai sacensības notiek profesionālajā līgā vai skolas pagalmā. Bet vai skatītāji tiešām ir tik rūpīgi vērotāji kā sportisti tic? Precīzāk – vai tiešām to snieguma mainīgums tiek tik lielā mērā pamanīts kā domā sportisti? Televīzijas kameras un palēnināts kustību atkārtojums gandrīz garantē, ka tā būs, ja runājam par profesionāļiem vai augstas līgas sportistiem. Bet, ja jāvērtē zemāka līmeņa sportisti, kuru sportiskās gaitas netiek attēlotas televīzijā vai citos medijos, tiek uzdots jautājums - vai svārstības sniegunā no spēles uz spēli, kā svārstības izskatā no dienas uz dienu, pieprasa mazāk uzmanības kā sportisti to sagaida? (Gilovich, Kruger & Medvec, 2002).

Pētījuma dalībnieku grupa sastāvēja no sieviešu volejbola komandas. Katrai komandas dalībniecei vajadzēja novērtēt katra komandas locekļa sniegumu, ieskaitot sevi. Tika sagaidīts, ka, ja cilvēki pārvērtēs veiksmju un neveiksmju nozīmīgumu to sniegunā, tad gaidāmo rezultātu mainīgums varētu pārsniegt patieso rezultātu mainīgumu (Gilovich, Kruger & Medvec, 2002).

Sakarā ar to, ka atsauksmes un atgriezeniskā saikne sporta pasaulē, ir bieža, konkrēta un norādoša, spēlētāji parasti nekavējās piedāvāt tiešus komentārus par to komandas biedru sniegumu, ar nodomu izlabot kļūdas un gūt labāku sniegumu (Felson, 1981, kā minēts Gilovich, Kruger & Medvec, 2002).. Arī pretinieki mēdz komentēt spēlētāju trūkumus. Tas mēdz notikt arī brutālākā vārdu apmaiņā. Tā rezultātā, sportisti var lielākā mērā precīzāk novērtēt to, cik lielā mērā to snieguma mainīgums tiek patiesībā pamanīts, līdzīgi kā studenti, kas interesējās par to, cik lielā mērā to kursa biedri pamanījuši to izmaiņas izskatā. Tomēr, tā kā cilvēki ir tik fokusēti uz savu pašu uzvedību, un tāpēc, ka tie savus spriedumus mēdz bāzēt savā fenomenoloģiskajā enkurā, tika sagaidīts, ka volejbola spēlētāji šajā pētījumā pārvērtēs to, cik lielā mērā to snieguma mainīgums tiks pamanīts spēlētāju vidū (Gilovich, Kruger & Medvec, 2002).

Pētījuma izlase bija visi 15 volejbola komandas dalībnieki, kuriem pēc 8 nejauši izvēlētām treniņspēlēm nodarbību laikā, bija jānovērtē savs un komandas biedru sniegums konkrētajā dienā. Komandas locekļiem bija jānodod konkrētās dienas treniņ-spēlēs novērtējums, un jāsalīdzina tas ar tipiskas spēlēs līmeni. Sevis vērtējumu sniedzot, dalībniekiem bija

jāatbild, kā vidēji tas tiktu vērtēts no savu komandas locekļu puses (Gilovich, Kruger & Medvec, 2002).

Rezultāti, kā jau sagaidīts, norādīja, ka spēlētāji pārvērtēja to, cik lielā mērā komandas locekļi pamana to snieguma mainīgumu. Spēlētāju prognozes par to, kā komandas biedri tos novērtēs 8 treniņ-spēļu laikā, bija vidēji par 28% augstākas, nekā komandas locekļu patiesais vērtējums. Spēlētāji arī sagaidīja, ka komandas biedri tos nosodīs vairāk kā patiesībā. Kā arī, rezultāti bija saskaņā ar iepriekšējiem pētījumiem par to, ka cilvēki pārvērtē to, cik ļoti tiek pozitīvi vai negatīvi vērtēti no citu puses. Bet efekts ir daudz stabilāks pēc personīgo neveiksmju piedzīvošanas (tiek sagaidīts negatīvs vērtējums), kā pēc personīgā triumfa un veiksmes (tiek sagaidīts pozitīvs vērtējums) (Savitsky, Epley, Gilovich, 2001, kā minēts Gilovich, Kruger & Medvec, 2002).

Šī pētījuma rezultāti, izteicienu „tas nav par to vai Tu uzvari vai zaudē spēlē, bet runa ir par to, kā Tu to spēlē!”, neapstiprina, un norāda, ka veids „kā Tu spēlē spēli” ir mazāk uzkrītošs kā cilvēki domā. Tas arī norāda, ka prožektora efekts neizpaužas tikai sfērās, kurās ir minimāla atgriezeniskās saites iespējamība. Spēlētāji pārvērtē to, cik lielā mērā to komandas biedri pamana to mainīgumu spēles sniegumā, par spīti faktam, ka komentāri par citu iespaidiem par spēlētāju sniegumu ir viegli pieejami (Felson, 1981, kā minēts Gilovich, Kruger & Medvec, 2002).

Atgriežoties pie autores pētījuma, šeit tiek gūtas būtiskas atziņas par to, ka arī dejotāju izlasē var izpausties ar izskatu un ikdienišķām nodarbēm saistītie prožektora efekta mehānismi, kā, piemēram, fakta, ka par spīti atgriezeniskās saites pieejamībai, saglabājas prožektora efekta esamība. Šajā pētījumā arī sniegts lietderīgs informācijas izklāsts par fizisku nodarbju veicējiem, kā, piemēram, par nodarbību regularitāti, komentāru nepieciešamību, vērtējumiem ne tikai no profesionālās vides (kolēģi, treneri), bet arī skatītājiem.

Iepriekš aplūkotais pētījums arī norāda uz kādu citu apstākli – komandas locekļi var īsti nenovērtēt un nepamanīt citu komandas locekļu spēles kvalitāti, jo paši arī ir aizņemti spēlējot un domājot par savu izpildījumu. Tātad – iepriekšējā pētījumā netika pievērsta uzmanība šim aspektam, kas varētu būtiski ietekmēt rezultātus (arī pētījumu attiecinot uz dejotāju izlasi, respektīvi, dejotāji būs sadalīti grupās un visi dejotāju grupas locekļi būs aizņemti izpildot to pašu dejas materiālu). Lai noskaidrotu, ko sagaidīt, ja tiek pētīts šis apstāklis, tiks aplūkots vēl kāds Giloviča, Krūgera un Medvecas (2002) pētījums.

Šis pētījums tika veikts tieši tādēļ, lai pētītu apgalvojumu, ka volejbola komandas spēlētāji, iespējams, nepamanīja savu komandas locekļu darbības tāpēc, ka paši bija iesaistīti spēlē un koncentrējās uz savu sniegumu (Gilovich, Kruger & Medvec, 2002).

Tātad, attiecīgais pētījums tika veikts, vērtējot videospēļu spēlēšanu. Katrā grupā bija 3 dalībnieki, no kuriem divi bija spēles komanda (abi spēlēja), bet viens – kā novērotājs. Pēc iesildīšanās (ne visi dalībnieki iepriekš bija pazīstami ar spēli un tās noteikumiem), tika izspēlēti 5 spēles raundi. Katrs ilga 5 minūtes. Pēc katra raunda abi spēlētāji attiecīgi vērtēja savu un komandas biedra sniegumu 10 ballu skalā (1 – ļoti vāji; 10 – ļoti labi). Tātad spēlētāji vērtēja to kā paši spēlējuši, kā spēlējis komandas biedrs un to, kā tie domā, ka komandas biedrs vērtēs viņu. Abi spēlētāji arī izteica versijas par to kā novērotājs tos vērtēs. Arī novērotājs vērtēja abu spēlētāju sniegumu. Jāpiebilst, ka šajā pētījumā pētījuma dalībnieki iepriekš nepazina viens otru un tiem par atskaites punktu „snieguma mainīgumam” bija jāņem attiecīgā spēlētāja izspēlētās iesildīšanās spēles (Gilovich, Kruger & Medvec, 2002).

Kā norādīja pētījuma rezultāti, spēlētāji pārvērtēja to, cik lielā mērā to komandas biedrs pamanījis mainīgumu spēles sniegumā. Šajā gadījumā šī pārvērtēšana bija par 17% augstāka kā patiesie rezultāti. Savukārt, spēlētāji nepārvērtēja novērotāju vērtējumu to spēles sniegumā. Šajā gadījumā rezultāti atšķīrās un spēlētāji pārvērtēja komandas biedru vērtējumu par to spēles mainīgumu, bet nepārvērtēja novērotāju vērtējumu (Gilovich, Kruger & Medvec, 2002).

Tā kā dalībnieki vērtēja arī paši savu sniegumu, ne tikai sniedza prognozes kā citi tos vērtēs, var izdarīt secinājumus par to, vai dati atbilst noenkurošanas un pielāgošanas rezultātiem, kas citos pētījumos bijuši atbildīgi par prožektora efektu (Gilovich et al., 2000). It īpaši, ja dalībnieki noenkuro vērtējumu savā pieredzē un tad pielāgo, nepietiekami atzīstot, ka citi ir mazāk koncentrējušies uz to darbībām kā viņi paši. Respektīvi, kad dalībnieki jūt, ka to sniegums ir virs to vidējā snieguma līmeņa, to vērtējumam par novērotāju vērtējumu būtu jābūt zemākam kā to pašvērtējumam konkrētajā raundā. Kad dalībnieks jūt, ka sniegums bijis zem tā vidējā snieguma līmeņa, to gaidām par novērotāju vērtējumu būtu jābūt augstākām kā pašu vērtējumam konkrētajā raundā (Gilovich, Kruger & Medvec, 2002).

Kā arī bija paredzēts, spēlētāju gaidas kā tie tiks vērtēti no skatītāju puses, bija mazāk ekstrēmas kā pašu vērtējumi. Attiecībā pret komandas biedru, dalībnieka sagaidāmais vērtējums vidēji bija zemāks kā paša vērtējums sniegumā. Attiecībā pret novērotāju, spēlētāja paredzētais vērtējums bija vēl nedaudz zemāks. Šie dati atbilst apgalvojumam, ka dalībnieku prognozes par to kā citi tos vērtēs, balstās pašu vērtējumos par savu darbību. Tātad, cilvēki paredz, ka to snieguma mainīgums ir daudz lielākā mērā pamanāms kā tas ir patiesībā. Tomēr prožektora efekta klātesamība bija tikai tajos vērtējumos, kuros tika vērtēti komandas biedri (Gilovich, Kruger & Medvec, 2002).

Šī pētījuma rezultāti tiks salīdzināti ar autores pētījumā gūtajiem rezultātiem, jo tiks izmantots līdzīgs sadalījuma un vērtēšanas mehānisms – deļotāji vērtēs savu sniegumu

(respektīvi – kļūdas, neveiksmes), savas grupas (ar ko tie būs vienā dejotāju grupā), kā arī būs novērotāju grupa, kura arī attiecīgi izdarīs vērtējumus pa dejotāju un grupas kopējo sniegumu. Dejotāji sniegs prognozes par skatītāju vērtējumu. Attiecīgo mehānismu plānots izmantot, lai nesaskartos ar iepriekš aplūkotā pētījuma (par volejbola komandu) nepilnīgajiem rezultātiem komandas locekļu vērtējumā (spēlētāji bija aizņemti ar sava snieguma vērtēšanu, tādēļ nepamanīja komandas biedrus).

Kā nākamo sīkāk aplūkosim empātiju (*empathy*). Galvenā novērojamā tendence šajā jautājumā ir fakts, ka indivīds, izdarot spriedumus par sagaidāmajiem apkārtējo bargajiem vērtējumiem, nepievērš šim faktoram uzmanību. Bet, ja arī indivīdi apzinās, ka vērtētāja sprieduma bargums būs citādāks, kā gadījumā, ja tas pats nebūs bijis līdzīgā situācijā vai neiztēlosies indivīda stāvokli, indivīdam ir tendence domāt, ka tas ir vairāk tendēts uz dažādām neveiksmēm kā tam līdzīgie (Gilovich & Savitsky, 1999), kā arī – tas tāpat tieksies sagaidīt līdzvērtīgu vērtējumu gan no tiem, kas „spēj iejusties otra ādā”, gan no tiem, kas nav piedzīvojuši vai iztēlojušies indivīda situāciju (Epley, Savitsky & Gilovich, 2002).

Ir saistība starp empātiju un spriedumu labdarību, tikai, indivīds par šādu mehānismu esamību aizdomājas un savās potenciālajās sprieduma gaidās norāda tikai tad, ja uz to ir īpaši norādīts (Epley, Savitsky & Gilovich, 2002).

Lai arī uz fizisko aktivitāšu pasauli, konkrētāk, dejas studentiem, šādu spriedumu labdarības iespēju grūti iedomāties, jo mācību process un vērtējumi tiek izteikti, lai veicinātu kvalitāti (Felson, 1981, kā minēts Gilovich, Kruger & Medvec, 2002), iespējams, kādam no dejotājiem eksperimenta gaitā gadās īpaši smagi kļūdīties savā priekšnesumā un cits, balstoties uz personīgo pieredzi (saprātņi par to, kā tas ir kļūdīties dejojot) vai spēju just līdzī, var savu spriedumu mīkstināt, bet, tiek arī sagaidīts, ka pats dejotājs sagaidāmajos spriedumos no citiem, nepieļaus šāda faktora pastāvēšanu. Tam par iemeslu var būt gan tāds faktors, kā citu cilvēku ciniskuma saskatīšana (Alicke, 1985; Allison, Messick & Goethals, 1989; Epley & Dunning, 2000; Goethals, 1986, kā minēts Epley, Savitsky & Gilovich, 2002), gan ticība, ka citi nespēj iejusties otra cilvēka perspektīvā (Epley, Savitsky & Gilovich, 2002).

Šeit jāpiemin kāds empātijas pētījums.

Pētījuma dalībniekiem bija *a cappella* (vokāls bez muzikālā pavadījuma) jādzied dziesma, vienlaicīgi, košļājot košļājamo gumiju. Tas bija jādara nelielas auditorijas priekšā. Katru dalībnieku vērtēja divi novērotāji – viens, kas atradās telpā un bija informēts par košļājamās gumijas esamību, un viens, kurš dalībnieka priekšnesumu dzirdēja audiokasetē. Tika sagaidīts, ka novērotāji, kas bija informēti par košļājamās gumijas esamību, savos spriedumos būs empātiskāki, kā tie, kas tikai klausījās. Kā arī, ja dalībnieks savos vērtējumos neiekļaus empātijas iespējamību, tad sagaidīs abu novērotāju vērtējumus kā līdzvērtīgi

skarbus. Šeit jāpiemin, ka dalībniekiem nekas par empātijas mērījumiem netika teikts – eksperimentā šķietami tika pētīta cilvēka spēja veikt divus uzdevumus vienlaicīgi.

Dalībniekiem bija jāvērtē priekšnesums pēc šādiem punktiem: 1) dalībnieka spēja dziedāt, 2) dalībnieka spēja dziedāt pareizajā tonī, 3) vokālā tīrība, jeb spēja dziedāt tīri. Kā tika sagaidīts, klātesošie novērotāji vērtēja dziedātāju labvēlīgāk kā tie, kas tika dzirdēja, kā arī dziedātāji sagaidīja, ka tiks labvēlīgāk vērtēti no klātesošo novērotāju puses (Epley, Savitsky & Gilovich, 2002).

Tātad, no šī izriet, ka cilvēki spēj saskatīt empātijas iespaidu uz vērtējumu, bet, tikai tādā gadījumā, ja situācija to acīmredzami paredz. Citkārt empātijas klātesamība var tikt ignorēta, ja tā ir kā otrā plāna faktors situācijā (Epley, Savitsky & Gilovich, 2002).

No pētījuma var spriest, ka dejas studentu izlasē šāds īpašs empātijas nozīmīgums varētu būt situācijā, ka dejotājam varētu būt kādas veselības problēmas (iespējams, kāda trauma, kas apgrūtina kustību izpildi, bet neaizliedz dejot), un šāda empātija var būt vērsta no to indivīdu puses, kas ir informēti par attiecīgo problēmu un pieļauj, ka dejot ir grūtāk. Šo indivīdu spriedumi var būt labvēlīgāki kā novērotājam, kam nav pieejama šāda informācija.

Savukārt, ja jāiedomājas kāda ekstrēma situācija, kā Milgrema eksperiments (Milgram, 1974), sagaidāmo vērtējumu bargums var atbilst īstenībai (Epley, Savitsky & Gilovich, 2002).

Šajā nodaļā tika aplūkoti galvenie prožektora efekta pētījumu virzieni un daži veiktie eksperimenti to izpētē. Šī informācija tika aplūkota, lai saskaroties ar kādu no šiem fenomeniem pētījuma veikšanas gaitā vai rezultātos, varētu veiksmīgāk izdarīt skaidrojumus un secinājumus.

Kā galvenās atziņas no nodaļā aplūkotā, jāmin: izlasēs, kurās tiek saņemta atgriezeniskā saite, arī ir tendence uz prožektora efektu; indivīdi var pārvērtēt savu kolēģu sniegto vērtējumu, jo nepievērš uzmanību faktam, ka tie paši ir koncentrējušies uz savu darbību; indivīdam nav tendence pārvērtēt neiesaistīta novērotāja vērtējumu iepretim kolēģa vērtējumam (video spēlēs); vērtētājs, kas ir informēts par uzdevuma veicēja „traucējumiem”, būs labvēlīgāks savos spriedumos.

Arī šo nodaļu noslēdzot, jānonāk pie secinājuma, ka lielākajā skaitā gadījumu, indivīdam saglabājas tieksme pārvērtēt sev pievērsto uzmanību kā izskatā, tā uzvedībā, kā īslaicīgu notikumu vērtēšanā, tā ilglaicīgu.

Dejas studenti un prožektora efekts

Iepriekš tika pieminēta informācija par sportistiem, kā arī norādīts uz dejotāju salīdzinājumu ar tiem. Šajā nodaļā tiks veikts neliels izklāsts par deju, dejas studentiem un šīs informācijas saistību ar pētījumu.

Pētījuma izlase ir dejas studenti, un, tas nozīmē, ka tiek sagaidīts, ka pētījumā darbosies gan tie faktori, kas attiecās uz, kā ierasts, pētījumiem studentu izlasēs, gan arī aktiera/novērotāja pozīciju pētījumiem (jo dejojāja uzdevums ir sniegt priekšnesumu, uzstāties), gan arī faktori, kas izpaudušies sportistu pētījumos, jo arī dejā, tāpat kā jebkurā sporta veidā, tiek iesaistīta fiziska kustība, kuru iespējams uzlabot pašam novērojot sevi (spogulī, video), vai saņemot atgriezenisko saiti par priekšnesumu no kolēģiem, pasniedzējiem vai skatītājiem (auditorijas) (Felson, 1981, kā minēts Gilovich, Kruger & Medvec, 2002).

Dejojāju vidū ir kāds izplatīts teiciens par to, ka „skatītāji jau to neredz! To zinām tikai mēs”. Šis izteiciens gan vairāk attiecās uz emociju apslēpšanu uzstājoties (piemēram, dejojājs nervozē par zīmējuma saglabāšanu, dejas grīdas segumu un citām tehnikās lietām), bet tas var attiekties arī uz to, ka, ja dejojājs turpina „spēlēt savu lomu” uzstāšanās laikā, tad skatītājs var nepamanīt, ka tas ir sajaucis kombināciju, paklupis vai nostājies cita dejojāja vietā. Tiesa, minētais vairāk attiecās uz dejojājiem, kam ir lielāka pieredze un dejošana nenozīmē tikai dejošanu nodarbībās, bet gan uzstāšanos publikai, darbu.

Bet šis pats apgalvojums, ja prožektora efekta pētījumi tiktu veikti profesionālu, aktīvi koncertējošu dejojāju vidū, varētu palielināt gan sagaidāmo, gan reāli esošo kolēģu augsto pamanāmības vērtējumu, bet samazināt gaidas par skatītāju vērtējuma bargumu.

Šis nav vienīgais aspekts, kas varētu atšķirt profesionālu dejojāju no studenta. Viens no iemesliem, kādēļ izvēlēta studentu izlase ir fakts, ka konkurējošā dejojāju profesijā (kad ne tikai dejojāja izpildījums garantē tam darbu, bet arī izskats), var būt iejaukti vēl daudzi citi psiholoģiski mehānismi, kas izraisa dažādas sekas (piemēram, ēšanas traucējumi (Annis & Smith, 2008), kas ietekmē gan dejojāju psiholoģisko stāvokli, gan domāšanas veidu, dejojot, piemēram, ja pētnieks vēlas novērot prožektora efektu, tad dejojājam ar ēšanas traucējumiem soļu izpildes kvalitāte var likties mazāk būtiska un primāro vietu var ieņemt indivīda domas par savu izskatu, tievumu utt., kas varētu ietekmēt šī dejojāja atbilžu validitāti jautājumos par dejas tehniku, priekšnesumu). Šis ir viens no aspektiem, kādēļ tiek izvēlēti koledžas studenti, jo, ja šī darba autore vēlētos pētīt ēšanas traucējumus saistībā ar dejojājiem, tad būtu jāizvēlas mācību iestāde, kur uzsvars ir uz klasisko baletu (piemēram, Rīgas Horeogrāfijas vidusskola) vai kādu profesionālu dejojāju sastāvu (piem., opera, kāds aktīvi koncertējošs šova-baleta/grupas sastāvs).

Šeit arī jāatzīmē, ka savu kļūdu emocionālā nomaskēšana, lielākoties, novērojama pieaugot dejojāja pieredzei, un, tā kā tiek pieļauts, ka lielākā daļa dejas studentu nav dēvējami par profesionāļiem un tiem nav lielas skatuviskās pieredzes, uz tiem šis izteiciens var

attiekties tikai ļoti retos gadījumos, bet, tiek pieļauta varbūtība, ka šis fenomens varētu tikt novērots pētījumā.

Kā iepriekš redzējām, prožektora efekta pētījumi neaprobežojas ar ikdienas situāciju izpēti, bet arī skar dažas profesionālās jomas (kā lektori, sportisti) un tiek pieminēta arī prožektora efekta saistība ar citiem sociālās psiholoģijas fenomeniem, tādiem kā caurspīdīguma ilūzija, noenkurošanās utt. Līdz ar to, tiek pieļauta iespējamība, ka pētīt prožektora efektu dejas studentu izlasē, parādīsies kāda cita fenomena klātbūtne.

Pozitīvs iepriekšējo pētījumu piensums ir fakts, ka lielākā daļa pētījumu parasti tiek veikta studentu grupā, jo arī sekojošais pētījums būs studentu izlasē.

No cilvēka attīstības viedokļa raugoties, kā arī atsaucoties uz iepriekšējiem pētījumiem, jāpiemin indivīda egocentrisms. Ja pētījums tiktu veikts bērnu izlasē, tad šim aspektam būtu jāpievērš vēl lielāka nozīme, bet, lai arī pieaugušie (vai šajā gadījumā – jaunieši) savā skatījumā un dzīves uztverē nav tik egocentriski kā bērni, tiem ir grūti saskatīt tālāk par sevis paša pieredzi, pat gadījumos, kad tie apzinās, ka to pieredze ir relatīvs jēdziens. Tie balsta savus spriedumus pašu fenomenoloģiskajā enkurā, respektīvi, noenkuros spriedumu balstoties uz savu pieredzi un pasaules skatījumu (Jacowitz & Kahneman, 1995; Quattrone, 1982; Tversky & Kahneman, 1974, kā minēts Gilovich, Medvec & Savitsky, 2000). Tātad, mūsu spriedumi par to kā citi vērtēs mūs, balstās veidā kā mēs paši saskatām sevi (Kenny & De Paulo, 1993, kā minēts Gilovich, Medvec & Savitsky, 2000; Gilovich & Savitsky, 1999). Šis pats fenomens attiecās, iespējams, uz jebkuru profesiju, bet runājot par dejojāju izlasi, jāpiemin, ka sakarā ar to, ka dejošana lielākoties balstās praksē un tehnikas apgūvē, var uzskatīt, ka dejošana ir kā sava veida atkārtota darbība un katra uzstāšanās un tās novērtējums balstās dejojāja pieredzē par iepriekšējām reizēm, kā arī veidā kā tas sevi vērtē gan uz pārējo dejojāju fona, gan kā individualitāti.

Tā kā dejošanā tiek izmantota bieža verbāla atgriezeniskā saite un komentāri, tiek pieļauts, ka vērtējumos (parasti – no pasniedzēja vai kolēģiem) un vērtējumu gaidās (no paša indivīda puses), var tikt pausta personīgā attieksme, kas var iespaidot vērtējuma gaidas. Jo, ja, piemēram, studentam ir sajūta, ka tas pasniedzējam nepatīk, ka tas lielākoties saņem negatīvus komentārus par savu sniegumu, tam arī būs lielāka tendence sagaidīt negatīvus vērtējumus no citu puses (protams, ja vien nepastāv arī pretēja pieredze, piemēram, pozitīvu atsauksmju saņemšana no kolēģiem). Bet šeit, kā faktors, varētu nostrādāt autoritāte (kas parasti ir pasniedzējs un speciālists).

No šī izriet, ka dejojāja vērtējuma enkurs būs vērtējuma kopsumma no pašvērtējuma, sevis ierastā salīdzinājuma ar citiem, no pasniedzēju komentāriem un no apziņas, ka tas atrodas uz skatuves un tiek vērots. Tieši pēdējais minētais faktors atšķir konkrēto izlasi no

ikdienišķām sadzīves situācijām, jo pieprasa no indivīda papildus apziņu par to, ka esot uz skatuves tas atrodas sava veida prožektora gaismā. Tieši šeit rodas galvenais jautājums – vai, ja esot uz skatuves un uzstājoties ir jāapzinās fakts, ka indivīds tiek vērots, tas ietekmēs arī sajūtu, ka tā veiksmes un neveiksmes tiks pamanītas?

Kā tiek apgalvots interneta avotos (Dictionary of dance styles, genres and types from www.danceweb.co.uk) un uz ko norāda jebkura dejotāja pieredze, ir ļoti daudz un dažādu dejas stilu, kā arī katrs no tiem pieprasa īpašas tehnikas apguvi.

Ja runājam par konkrētā pētījuma dalībnieku izlasi, tad šiem studentiem ir pastiprināta modernās jeb laikmetīgās dejas un klasiskās dejas apguve, vienlaikus tiek sniegts ieskats dažādos citos deju stilos, dejas vēsturē un citos ar deju saistītos aspektos.

Tieši viens no galvenajiem studentu mācību priekšmetiem (klasiskā deja) tiks izmantots arī šajā pētījumā, tieši šī iemesla dēļ, ka studentiem ir salīdzinoši liela informācija par šo dejas stilu, kā arī pietiekamā līmenī apgūta tehnika, lai tie spētu diferencēt kļūdas ne tikai dejas kombinācijas kustību secībā, bet arī tehnikā.

Sakarā ar to, ka studentiem, lielākoties, ir būtisks pasniedzēju vērtējums, tiek pieļauts, ka arī kolēģu vērtējums tiem ir svarīgs, jo visi ir informēti par konkrētajiem standartiem un tehniku.

Tā kā iepriekš tika pieminēta arī potenciālā pētījuma saistība ar kādu citu psiholoģijas fenomenu, un, pie empātijas teorijas un pētījuma apskates, kāda būtiska aspekta nepieciešamība, lai izpaustos spriedumu labvēlīgums, jāpiemin caurspīdīguma ilūzija. Šajā sakarā, ja dejotājs pats ir par kaut ko satraucies (piemēram, personīgas problēmas, trauksme par nepārlicinātību dejas materiāla pārzināšanā), noraizējies par kāda konkrēta indivīda vērtējumu, vai arī piedzīvo kādu fizisku diskomfortu dejojot, tam var likties, ka visi šie faktori izpaužas uz āru un tas ietekmē snieguma kvalitāti un citu vērtējumu.

Pēc šīs nodaļas apskates, jāsecina, ka ikvienu situāciju ietekmē daudz un dažādi aspekti, bet galvenā ideja pētījumos saglabājas – indivīds pārvērtē sev pievērstās uzmanības daudzumu, bet, lai noskaidrotu kā tas ir izlasē, uz kuru var attiecināt kā sportistu īpašības, tā aktieru īpašības, ir jāveic pētījums, kura ietvaros tiktu pārbaudīts apgalvojums, ka dejas studentu izlase tiks novērots prožektora efekts un atšķirības starp faktisko, prognozēto un novēroto vērtējumu.

Pētījuma metode

Pētījuma dalībnieki

Izlase sastāvēja no diviem Latvijas Kultūras koledžas deju kursiem – 1. un 2. kursa studentiem. Attiecīgi, 1. kursā bija 19 respondenti, no kuriem 9 izlozēja sev dejotāja lomu un

10 – novērotāja. Dejojāju grupa dalījās 2 grupās. Abas grupas vēroja un vērtēja visa novērotāju grupa.

Izlases dzimumu sadalījums: 18 sievietes un 1 vīrietis.

2. kursa studenti: 6 dejotāji un 5 novērotāji. Arī šajā kursā dejotāju grupa tika sadalīta divās daļās, bet novērotāji abām deju grupām palika tie paši.

Izlases dzimumu sadalījums: 11 sievietes, 0 vīrieši.

Kopējā izlase: $N = 30$.

Vidējais vecums gan katrā kursā atsevišķi, gan abos kopā, ir 21 gads, ar kopējo vecumu amplitūdu – 19 līdz 26 gadi.

Katra kursa studenti tika sadalīti divās grupās: dejotājos un novērotājos. Abosursos tika salīdzināts prognozētais un reālais vērtējums grupai un indivīdiem, kas noteica prožektora efekta klātesamību.

Instrumentārijs

Prožektora efekta mērīšanai tika veidotas anketas, kuru principa pamatā bija Giloviča, Krūgera un Medvecas (Gilovich, Kruger & Medvec, 2002) publicēto pētījumu aptaujas (pētījumā izmantotās anketas skatīt 2. pielikumā).

Pats pētījums tika veidots kā sava veida minēto autoru pētījuma replikācija, par pamatu ņemot pētījumu par video spēļu spēlēšanu (dalībnieku sadale grupās, vērtēšana 10 ballu sistēmā) un iesaistot dažus volejbola spēlētāju pētījuma aspektus (3 kategorijas – spēlētājs, kolēģis un novērotājs; sevis vērtējums, prognozes utt.). Attiecīgi, tika veiktas arī izmaiņas (piemēram, dalībnieki netika dalīti sīkās grupās kā videospēļu pētījumā, bet gan tika novēroti grupās, kā arī – dejotājiem nevajadzēja vērtēt katru kolēģi individuāli, bet gan bija jāizsaka vērtējums par grupas sniegumu kopumā), kā arī – netika vērtēts snieguma mainīgums, bet vienkārši – prožektora efekta esamība.

Dejojāja anketa sastāvēja no 9 jautājumiem. Skatītājam (novērotājam) – par katru dejotāju bija jāatbild uz 3 jautājumiem un jānodod konkrētās dejotāju grupas kopējais novērtējums.

Procedūra

Katra kursa dalībnieki ar nejaušā sadalījuma (izlozes) metodi tika sadalīti divās grupās (iepriekš tika sagatavotas papīra lozes, no kurām puse bija paredzēta dejotājiem (uz tām bija cipars 1. Blakus ciparam bija arī norāde, kurā dejotāju grupā tas ietilps (A vai B), piemēram, 1-a; 1-b). Otra puse bija paredzēta novērotājiem (atzīmētas ar ciparu 2). Attiecīgi, zīmīšu skaits tika sagatavots proporcionāli studentu skaitam kursā, lai visiem būtu 50:50 iespējamība tikt dejotāju vai novērotāju grupā, kā arī, lai dejotāju sīkākā sadalījuma grupās cilvēku skaits nepārsniegtu 5 (lai novērotājiem grupa būtu pārskatāma un tie spētu vērtēt kā grupas, tā

individīda sniegumus)). Grupu izlozēšana notika pēc tam, kad visi studenti bija kopā atkārtējuši dejas kombināciju, lai pētījuma vadītājs būtu pārliecināts, ka visi ir pazīstami ar izpildāmo materiālu.

Pirms sadales grupās, visiem dalībniekiem bija jāizpilda klasiskās dejas *battement tendu jeté* (kājas vēziens (sākot ar 2 cm līdz 45 ° (atkarībā no konkrētā stila)) uz priekšu, sānis un atpakaļ (akadēmiskā terminu datubāze AkadTerm no termini.lza.lv)) kombinācija zāles vidū (katram kursam dejas ieskaite nodarbībās ir noteiktas kombinācijas, kuras jāizpilda visiem studentiem. Balstoties uz šo faktu, tika izvēlēta salīdzinoši vidējas grūtības pakāpes kombinācija no esošā mācību materiāla). Lai izvairītos no efekta, ka tie novērotāji, kas zina kombināciju, uztver to kā vieglāku un par kļūdām var sniegt bargākus vērtējumus, šī kombinācija bija jāizpilda visiem eksperimenta dalībniekiem (Epley, Gilovich & Savitsky, 2002). Aktīvajai pētījuma dalībnieku grupai (dejojājiem) bija šī pati kombinācija jāizpilda vēlreiz, kamēr novērotāju grupa skatījās.

Katra kursa dejojāju grupa tika sadalīta 2 daļās, lai dejojāju skaits nepārsniegtu 5 cilvēkus un skatītājiem būtu iespējams novērtēt kā individuālos sniegumus, tā kopējo grupas sniegumu. Novērotāji nedalījās grupās, bet vērtēja visus sava kursa dejojājus.

Katra kombinācija bija attiecīgajai dejojāju grupai jāizpilda vienreiz – novērotājiem vērtējot visas grupas sniegumu kopumā un katru indivīdu atsevišķi.

Pēc kombinācijas izpildes/novērošanas, visiem eksperimenta dalībniekiem bija jāizpilda eksperimenta vadītāja veidotas anketas (par pamatu ņemti Gilovich, Kruger & Medvec, 2002 pētījumi par volejbola spēlētājiem un video spēļu spēlēšanu), kurās bija jāatbild uz jautājumiem par dejojāju sniegumu. Piemēram, dejojāju anketas iekļāva šāda tipa jautājumus: vai Tu kļūdījās? Kā vērtē savu sniegumu? Vai skatītāji pamanīja Tevi kļūdāmies? Cik skatītāji pamanīja? Kādu vērtējumu sagaidi no skatītājiem par savu sniegumu? Kā kolēģi varētu vērtēt visas grupas sniegumu? Kā skatītāji vērtē grupas kopējo sniegumu?. Dejojājiem bija arī jānorāda savs vārds (šī informācija datu apstrādes procesā tika kodēta), vecums un dzimums.

Novērotāju anketas iekļāva šāda tipa jautājumus: Vai pamanīja dejojāju kļūdāmies? Cik augstu vērtē dejojāju individuālo/grupas sniegumu? Novērotājiem arī bija jānorāda katra vērtējamā dejojāja vārds, ko tie vērtēja (šī informācija tālākā datu apstrādē tika kodēta).

Katra kursa studenti pētījumā piedalījās citā laikā, jo visa izlase vienlaicīgi nebija pieejama. Arī rezultāti sākotnēji aprēķināti katrā kursā atsevišķi. Vēlāk, veicot kopējos aprēķinus, skatītāju skaita atšķirību dēļ abosursos, skatītāju skaits pārvērsts procentos.

Tika pieļauta iespēja, ka 2. kursa studenti vairāk diferencē to, ko skatītājs pamana un ko nē, nekā pirmā kursa studenti.

Aprēķinos izmantoti statistiskie rādītāji, salīdzinātas jautājumu kategorijas ar dispersiju analīzes un t kritērija palīdzību, lai noteiktu prožektora efekta izteiktību.

Rezultāti

Izvirzītā hipotēze bija: Dejas studentu izlasē tiks novērots prožektora efekts, sagaidot atšķirības starp faktisko, prognozēto un novēroto vērtējumu.

Respektīvi, tiek sagaidīts, ka apstiprināsies iepriekš esošā hipotēze par prožektora efektu: Cilvēkiem ir tieksme pārvērtēt sev pievērsto uzmanību un tie tic, ka tie atrodas vairāk sociālajā prožektorā kā tas ir realitātē (Gilovich, Medvec & Savitsky, 2000).

Šī hipotēze tika pārbaudīta analizējot dejotāju un novērotāju anketu datus.

Kopā tika izvirzītas 3 lielās kategorijas: dejotāja vērtējums sev, dejotāja prognozes par vērtējumu no citiem, un novērotāju vērtējums. Jautājumi tika iedalīti sekojošās kategorijās: skatītāju skaits, kļūdas, dejotāja atzīme un grupas atzīme. Galvenais aprēķinu paņēmieni bija t-stjudenta kritērijs.

Pētījuma pamatā tika izvirzīti 4 galvenie jautājumi pētāmajās kategorijās (1. Vai pastāv atšķirības izvirzītajās kategorijās vērtējot dejotāja kļūdu skaitu?; 2. Vai pastāv atšķirības izvirzītajās kategorijās vērtējot dejotāja individuālo atzīmi?; 3. Vai pastāv atšķirības izvirzītajās kategorijās vērtējot grupas sniegumu kopumā?; 4. Vai pastāv atšķirības starp pirmā un otrā kursa prožektora efekta izteiktību?)

Saskaitot biežumus, visi dejotāji (n=15) atzina, ka izpildot kombināciju kļūdījās.

Sekojošajā tabulā (1. tabula) doti rādītāji par novērotāju skaitu, kas pamanīja dejotāju kļūdāmiēs.

1. tabula. Novērotāju skaita, kas pamanīja dejotāju kļūdāmiēs, statistiskie rādītāji

	prognoze		novērotās	
	M	SD	M	SD
skatītāji	48%	,310	65%	,340

Šeit var redzēt, ka dejotāju kopējā izlase sagaidīja, ka to kļūdas pamanīs 48% novērotāju, bet reāli pamanīja 65%. Novērotā atšķirība, pēc t aprēķina, nav statistiski nozīmīga ($t=-1,954$, $p<0,05$).

Nākamajā tabulā (2. tabula), aplūkojami statistiskie rādītāju kļūdu un dejotāja individuālās atzīmes kategorijās, iepriekš atzīmējot, ka veicot vienfaktora dispersiju analīzi dejotāja pieļautajā kļūdu kategorijā, statistiski nozīmīgas atšķirības netika atklātas ($F(2, 41)=3,06$, $p>0,05$), arī veicot dispersiju analīzi par individuālo dejotāja atzīmi ($F(2, 42)=2,20$,

$p>0,05$), statistiski nozīmīgas atšķirības nav novērojamas. Attiecīgi 2. tabulā novērojams jautājumu salīdzinājums pa pāriem.

2. tabula. Statistiskie rādītāji deļotāja vērtējumā sev, prognozēs un novērotās atzīmes kategorijās, vērtējot pieļautās kļūdas un deļotāja (kā indivīda) atzīmi

	deļotāja vērtējums sev		prognoze		novērotās	
	M	SD	M	SD	M	SD
kļūdas	2,933 _a	1,860	2,107 _b	1,457	1,536 _b	1,392
deļotāja atzīme (kā indivīda)	7,2 _a	,862	7,17 _a	,957	7,71 _b	,521

Piezīme. Tabulā atsevišķi pēc t kritērija tiek salīdzināti M katrā rindā (dažādu rindu datus savā starpā nesalīdzina. Nesalīdzina arī datus pa kolonnām.). Vienādie burtu indeksi nozīmē, ka rezultāts neatšķiras statistiski nozīmīgi ($p>0,05$).

Kā redzam 2. tabulā, statistiski nozīmīgi atšķiras deļotāja atzītais kļūdu skaits (2,9 kļūdas) no tā prognozēm (2,1 kļūda), cik novērotājs pamanīs ($t=2,914, p<0,05$), kā arī, statistiski nozīmīgi atšķiras deļotāja atzītais kļūdu skaits no novērotajām (1,5 kļūdas) ($t=5,907, p<0,01$). Savukārt, prognoze no novērotā rezultāta statistiski nozīmīgi neatšķiras.

Statistiski nozīmīgas atšķirības ir starp deļotāju sev sniegto atzīmi un novērotāju sniegto vērtējumu ($t=-2,685, p<0,05$), kā arī starp prognozēto atzīmi un novērotāja sniegto ($t=-2,718, p<0,05$). Attiecīgi, starp deļotāju sevis vērtējumu un to prognozēm no novērotāja, statistiski nozīmīgas atšķirības nepastāv.

Pirms tiek aplūkoti dati 3. tabulā, jāpiemin sekojošo vērtējumu (par grupas vērtējumu), dispersiju analīzes rezultāti. Aplūkojot vērtējumu grupai (no grupas skatījuma), $F(2, 42) = 0,01, p>0,05$, statistiski nozīmīgas atšķirības netika atklātas, arī vērtējumam grupai no novērotāja skatījuma ($F(2, 42) = 1,05, p>0,05$) netika novērotas statistiski nozīmīgas atšķirības.

3. tabula. Statistiskie rādītāji grupas vērtējumam no grupas un novērotāju skatījuma deļotāja vērtējuma sev, prognozētā un novērotā vērtējuma kategorijās

	deļotāja vērtējums sev		prognoze		novērotās	
	M	SD	M	SD	M	SD
vērtējums grupai (no grupas skatījuma)	7,6 _a	,632	7,57 _a	,863	7,56 _a	,331

vērtējums grupai (no novērotāju skatījuma)	7,6 _b	,632	7,53 _b	,743	7,85 _b	,524
--	------------------	------	-------------------	------	-------------------	------

Piezīme. Tabulā atsevišķi pēc t kritērija tiek salīdzināti M katrā rindā (dažādu rindu datus savā starpā nesalīdzina. Nesalīdzina arī datus pa kolonnām.). Vienādie burtu indeksi nozīmē, ka rezultāts neatšķiras statistiski nozīmīgi ($p > 0,05$).

Tabulā attēlotie dati (3. tabula), parāda, ka neviens analizētais vērtējumu pāris nav statistiski nozīmīgi atšķirīgs un atzīmes izmaiņu amplitūda ļoti neliela.

Jāsecina, ka statistiski nozīmīgas atšķirības novērotas tikai indivīda līmeņa jautājumos (klūdas un individuālais vērtējums).

Sakarā ar to, ka katra kursa izlase ir ļoti maza un ievērojami atšķiras pieļauto klūdu skaits, statistikā nozīmība netiks aplūkota (jo netiek meklētas atšķirības starp pirmo un otro kursu, bet gan prožektora efekta klātesamība), bet šajos datos ir novērojamas dažas ar teoriju saistītas sakarības un 4. pētījuma jautājumu. Tātad, jau dejotāja individuālās atzīmes prognozē pirmajā kursā vidējā atzīme bija 6,94, bet reāli saņemtā no novērotājiem – 7,81, kas ir par 0,87 ballēm augstāka kā prognozētā. Savukārt otrajā kursā vidējā individuālās atzīmes prognoze bija 7,5, un novērotāju sniegtā – 7,57. Šajā gadījumā atšķirība ir tikai 0,07 balles. Ja aplūko grupas vērtējumu no grupas skatījuma, tad jāatzīst, ka abu kursu dejotāji ir bijuši vienlīdz precīzi saņemtajos vērtējumos (1. kursā prognozējot 7,61 balli un no grupas saņemot 7,6; 2. kursā – prognozējot 7,5 un saņemot 7,5). Bet grupas vērtējumā no skatītāju viedokļa, atkal precīzākus vērtējumus veikuši otrā kursa studenti. Tie sagaidīja, ka novērotājs tiem dos 7,67 ballu vērtējumu, bet novērotājs deva 7,5 (kas ir par 0,17 ballēm zemāks), attiecīgi, pirmā kursa dejotāji prognozēja savam izpildījumam 7,44 balles, saņemot 8,09 (kas ir par 0,65 ballēm augstāks).

Kopējā prognozēto un novēroto atzīmju kategoriju salīdzinājumā netiek novērotas statistiski nozīmīgas atšķirības ($t = -1.734$, $p > 0,05$), (ar prognozētā vērtējuma $M = 22,267$ un novērotā vērtējuma $M = 23,127$).

Iztirzājums

Sakarā ar primāri izvirzīto hipotēzi, ka dejas studentu izlasē tiks novērots prožektora efekts (dejotājs sagaidīs bargāku vērtējumu par sevis izpildīto dejas materiālu, kā novērotājs patiesībā sniegs), un iepriekš veikto līdzīgo pētījumu rezultātiem, jautājumā par dejotāja individuālo sniegumu, hipotēzi, ar t kritērija palīdzības aprēķiniem, var apstiprināt (pastāv statistiski nozīmīgas atšķirības starp dejotāja prognozēm par novērotāja vērtējumu un patieso novērotāja sniegto vērtējumu dejotājam).

Šis punkts arī ir vienīgais, kurā parādās statistiski nozīmīgas atšķirības vērtējumos starp deļotāja prognozēm un novērotāju sniegtajiem vērtējumiem.

Tika izvirzīti arī 4 pētījuma jautājumi (1. Vai pastāv atšķirības izvirzītajās kategorijās vērtējot deļotāja kļūdu skaitu?; 2. Vai pastāv atšķirības izvirzītajās kategorijās vērtējot deļotāja individuālo atzīmi?; 3. Vai pastāv atšķirības izvirzītajās kategorijās vērtējot grupas sniegumu kopumā?; 4. Vai pastāv atšķirības starp pirmā un otrā kursa proļektora efekta izteiktību?) no kuriem uz otro jau tika sniegta atbilde – vienīgais statistiski nozīmīgais rezultāts starp prognozi un novēroto vērtējumu, tika sagaidīts deļotāja individuālā snieguma vērtējumā.

Attiecīgi, statistiski nozīmīgas atšķirības novērotas arī starp deļotāja sev sniegto vērtējumu un novērotāja sniegto, kas nozīmē, ka ne tikai deļotāju prognozes atšķiras no novērotāju vērtējuma, bet arī pašu subjektīvais vērtējums. Arī šajā punktā redzama atbilde uz 2. pētījuma jautājumu.

Atbildi uz 1. pētījumā izvirzīto jautājumu varam novērot starp deļotāja atzīto kļūdu skaitu un to izteiktajām prognozēm, kur novērojamas statistiski nozīmīgas atšķirības (šajā gadījumā prognozējot, ka novērotājs 2,9 kļūdu vietā pamanīs tikai 2,1).

Vēl lielāka atšķirība parādījās salīdzinot šo pašu deļotāju sniegto kļūdu skaitu ar novērotāju pamanīto kļūdu skaitu, kas parādīja, ka deļotāji ne vien prognozē, ka skatītājs pamanīs mazāk kļūdu kā tie paši apzinās, bet arī paši novērotāji pamana mazāk kļūdu kā deļotāji ir atzinuši, ka ir pieļāvuši. Šis ir jau otrais rezultāts, kas sniedz atbildi uz 1. pētījuma jautājumu.

Interesanti arī, ka kļūdu kategorijā netika novērotas statistiski nozīmīgas atšķirības starp prognozēm un novērotāju sniegtajām atbildēm.

Savukārt kļūdu kategorijas rezultāti šķietami apstiprina deļotāju sabiedrībā valdošo ideju, ka skatītājs bieži vien nepamana deļotāja kļūdas, ja tas tās prot noslēpt (piemēram, aiz smaida vai neizrādot satraukumu par kļūdīšanos). Respektīvi, lai arī starp prognozi un novēroto nozīmīgas atšķirības nepastāv, tomēr var apgalvot, ka novērotājs (skatītājs) pamana mazāk kļūdu kā deļotājs sagaida (prognozē 2,1 kļūdu, bet novērotājs pamana 1,5).

Grupas atzīmju datu aprēķini atbild uz 3. pētījuma jautājumu un tie nenorāda uz statistiski nozīmīgām atšķirībām, jo atzīmju variācija bija ļoti minimāla, kas varētu nozīmēt, ka grupas vērtējumus varētu uzskatīt par objektīvākiem (ja jāsalīdzina grupas locekļu vērtējumu vidējos par grupas sniegumu, to prognozētos vērtējumus un novērotāja / pašas grupas sniegtos vērtējumus) kā individuālos, kuros novērotas statistiski nozīmīgas atšķirības.

Novērotā statistiskā nenozīmība atšķirībās grupu vērtējumos varētu arī norādīt uz to, ka deļotāji ir savā starpā pazīstami, un, līdz ar to, jau ir iepriekšēja pieredze kopā izpildot dažāda

dejas materiāla kombinācijas (piemēram, klasikas nodarbībās tie ne tikai visas kombinācijas izpilda kopā, bet arī var vērot sevi un pārējos spoguļa attēlā. Šie paši apstākļi saglabājās arī pētījuma norises laikā) un ir izveidojusies kopēja grupas izpildījuma stabilitātes izjūta, par kuru tika runāts pie izpildījuma mainīguma (Gilovich, Kruger & Medvec, 2002). Un, iespējams, šī izjūta tiek izmantota kā enkurs vērtējuma sniegšanā, kas, acīmredzami norāda uz grupas vienotību izdarot šo vērtējumu.

Jānorāda arī uz to, ka nevienā vērtējumu kategorijā (kurā bija jāvērtē dejojāšu sniegums 10 ballu sistēmā) netika novērotas statistiski nozīmīgas atšķirības starp dejojāja sevis vērtējumu (vai grupas) un to prognozēm, ko tie sagaida no novērotāja. Tas varētu norādīt uz dejojāja spriedumu egocentriskumu un noenkurošanos, apgalvojot, ka dejojājs sagaida, ka citi to vērtēs līdzīgi kā tie paši vērtē sevi. Šis secinājums ir saskaņā ar teoriju par spriedumu subjektīvo noenkurošanu, kā arī par egocentriskumu – norādot, ka indivīdam ir grūtības saskatīt tālāk par pašu vērtējumiem par sevi (Gilovich & Savitsky, 1999).

Interesantu, bet ne statistiski nozīmīgu rezultātu, parādīja jautājums par to, cik novērotāji pamanījuši dejojāju kļūdāmius, kurā prognozes ir, ka 48% novērotāji būs pamanījuši dejojāju kļūdāmius, bet reāli to norādījuši 65% novērotāju. Interesanti, ka arī visi 100% dejojāju norādīja, ka tie ir kļūdījušies izpildot dejas kombināciju. Var secināt, ka arī šis jautājums apstiprina pētījuma hipotēzi un dejojāju pašu atzinums krietni atšķiras no tā, ko tas sagaida vai arī, ko novērotājs pamana, šajā gadījumā gan prognozējot, ka vairāk kā puse novērotāju vispār nebūs pamanījuši dejojāju pieļautās kļūdas, bet, kur patiesais novērotāju skaits, kas pamanījuši kļūdas ir lielāks, kā tika sagaidīts.

Sakarā ar to, ka kā 4. pētījuma jautājums tika izvirzīts saistībā ar dejojāju pieredzi, tika pieļauta iespējamība novērot kādas atšķirības starp pirmo un otro dejojāju kursu, tika aplūkoti daži vērtējumu vidējie aritmētiskie rādītāji. Sākotnēji tika izteikts apgalvojums, ka otrajā kursā vērtējumi varētu tikt sniegti objektīvāk, balstoties uz ilgāku mācību un dejas pieredzi. Aplūkojot abu kursu dejojāju sniegto vērtējumu vidējos aritmētiskos, var secināt, ka otrā kursa studenti tiešām dažas prognozes par novērotāju vērtējumiem izsaka objektīvāk un tuvāk realitātei, kā pirmā kursa studenti. Jāatzīst, ka arī pamanīto kļūdu prognozēs un novērotājā, otrā kursa studenti ir bijuši objektīvāki savos spriedumos kā pirmā kursa studenti.

Tikko aplūkotā jautājuma sakarā, var secināt, ka lielāka dejas pieredze var sniegt arī objektīvāku vērtējumu enkuru, kurā balstīt gaidāmos vērtējumus, un, attiecīgi arī veiksmīgāk izvērtēt uzstāšanās kvalitāti nākotnē. Protams, šajā pētījumā netika aplūkota iespējamība, ka skatītājs ir neizglītots dejas jomā un arī tiek pieļauts, ka šādu novērotāju vērtējumi atšķirtos no konkrēto dejas studentu kursa biedru vērtējumiem. Kā arī kursu salīdzinājuma rezultāti netiek uzskatīti par valīdiem, sakarā ar mazajām grupām.

Salīdzinot kopējo vērtējumu prognozi un novēroto, statistiski nozīmīgas atšķirības netika novērotas.

Kopumā vērtējot, jautājumu pārus, kuri norāda uz statistiski nozīmīgām atšķirībām, rezultāti sakrīt gan ar izvirzīto pētījuma hipotēzi, gan ar aplūkoto teoriju, gan tiek gūtas apstiprinošas atbildes uz 3 no 4 izvirzītajiem pētījuma jautājumiem.

Savukārt, sakarā ar pētāmās izlases nelielo apjumu, rezultātus nevar attiecināt uz lielāku dejotāju izlasi, jo, veicot pētījumu lielākā izlasē, rezultāti var arī atšķirties dažās kategorijās, tiesa gan, sagaidot, ka izvirzītā hipotēze un teorija, apstiprinātos.

Arī veikto dispersijas analīžu rezultāti nenorādīja uz statistiski nozīmīgām atšķirībām starp dejotāja sniegtajiem vērtējumiem, prognozētajiem un novērotājiem sniegtajiem, nevienā no jautājumu grupām.

Pētījuma rezultātus, iespējams, ietekmēja arī respondentu neuzmanība un nekonkrētība pildot anketas, jo datu ievades procesā tika atklātas dažas neaizpildītas ailes, bet izlases nelielā apjoma dēļ, visi dati tika izmantoti.

Rezultātus iespaidot varēja arī abu kursu dažādie pētījuma norises apstākļi. Attiecīgi, pirmais dejas kurss pētījuma norises laikā bija salīdzinoši nesaspringts, tas nekur nesteidzās un nebija jūtama spriedze dejotāju vidū, bet otrā kursa pētījuma norises laikā bija manāms saspringums gan paši dejotāju starpā, gan laika ziņā (jo iepriekšējā nodarbība bija ievilkusies, kas nozīmēja mazāk laika gan pētījuma norisei, gan dejotāju brīvajam laikam starp lekcijām). Bet, šīs dažādās situācijas gūtajos rezultātos, iespējams, novērojamas tikai dejotāju pieļauto kļūdu skaita atšķirībās.

Pētījuma turpināšanas vai papildināšanas gadījumā būtu nedaudz jāmaina pētījuma hipotēze (dejas studentu izlasi paplašinot uz dejotāju izlasi), jo, lai gūtu ticamākus rezultātus, ir nepieciešama lielāka dejas studentu izlase, kas Latvijas gadījumā aprobežotos tikai ar pāris mācību iestāžu nelielajiem deju kursiem. Palielinot izlasi, varētu paplašināt arī deju pieredzes un vecuma amplitūdu, veicot pētījumu dažādās mūsdienu deju stila deju studijās un kolektīvos (tiesa, saglabājot uzstādījumu par jaunieša / pieaugušā statusu kognitīvu apsvērumu dēļ).

Pētījuma ierobežojums ir apstākļi, ka datu gūšanas procesā ir nepieciešami līdzīgi apstākļi (šajā gadījumā tika izmantota LKK 2. deju zāle, kur zāles priekšā bija izvietoti spoguļi un dejotāji izpildīja attiecīgi klasiskās dejas kombinācijas (tiesa, katra kursa studenti mācību procesā izmanto dažādas, bet klasiskās dejas likumi saglabājas), kas padarīja abu kursu studentus vienlīdzīgākus. Savukārt, apmeklējot dažādas deju studijas, arī šim faktoram būtu jāpaplašinās (jo, lai arī daudzās studijās tiek pasniegti līdzīgi deju stili, vieni un tie paši dejotāji var nepameklēt konkrētā stila nodarbības). Tiesa, paplašinoties izlasei, šīs atšķirības

var arī būtiski neietekmēt pētījuma rezultātus. Bet, katrreiz jāsaglabā līdzīgs eksperimenta vides uzstādījumu.

Nobeigums

Prožektora efekta, kas ir sociālās psiholoģijas fenomens sevis nozīmības pārvērtēšanā un sevis pamanāmības pārvērtēšanā apkārtējo acīs (Gilovich, Medvec & Savitsky, 2000), izpētes vajadzībām dejas studentu izlasē, sākotnēji tika veikta teorētiska izpēte, aplūkoti veiktie pētījumi attiecīgajā jomā, apkopotas to galvenās idejas un attiecinātas tās uz dejas studentu izlasi.

Sevis nozīmības pārvērtēšanu var ietekmēt tādi faktori kā triumfs, apkaunojuma brīži (Gilovich, Medvec & Savitsky, 2000), egocentrisms (Gilovich & Savitsky, 1999), spriedumu balstīšana subjektīvajā enkurā (Gilovich et al., 2000). Kā arī, tiek secināts, ka prožektora efektu var mazināt empātija (Epley, Savitsky & Gilovich, 2002), darbības rutīna un pieradums (Gilovich, Medvec & Savitsky, 2000), kā arī, no konkrētā pētījuma tiek secināts, ka ilgstoša sadarbība un pieredze ietekmē vidējo izpildījuma kvalitātes apziņu, kas mazina prožektora efektu.

Lai veiktu pētījumu, tika veidotas anketas (viena dejojājiem, otra – novērotājiem), kuru pamatā ir Giloviča, Krūgera un Medvecas 2002. gadā veiktie pētījumi par volejbola komandas spēlētājiem un video spēļu spēlētājiem. Arī pats pētījums ir savdabīga šo abu pētījumu replikācija ar dažām izmaiņām.

Pētījuma hipotēzē tika izvirzīts apgalvojums, ka dejas studentu izlasē tiks novērots prožektora efekts. Attiecīgi, pētījumam tika izvirzīti arī 4. jautājumi, kur uz 3 no tiem tika sagaidītas apstiprinošas atbildes.

Pētījums tika veikts Latvijas Kultūras koledžas 1. un 2. deju kursa studentu izlasē, ar kopējo dalībnieku skaitu $n=30$ un vidējo vecumu – 21 gads.

Rezultāti aprēķināti ar t kritērija palīdzību.

Rezultāti hipotēzi apstiprināja indivīda vērtējuma līmenī (dejojāja prognoze par savu atzīmi statistiski nozīmīgi atšķīrās no novērotāju sniegtās). Tas nozīme, ka dejojājs, prognozējot savu atzīmi, sagaida, ka novērotājs to vērtēs bargāk kā tas notiek patiesībā.

Arī uz pirmo pētījuma jautājumu tika gūta apstiprinoša atbilde (kļūdu kategorijā) - statistiski nozīmīgi atšķiras paša dejojāja norādītais kļūdu skaits no tā prognozēm, cik novērotājs būs pamanījis. Attiecīgi, šeit, dejojājs norāda, ka pieļāvis lielāku kļūdu skaitu kā prognozē, ka skatītājs pamanīs. Šajā punktā var izteikt spekulāciju, ka rezultāti apstiprina

dejoņāju vidū valdošo uzskatu, ka skatītāji var nepamanīt pieļautās kļūdas, ja dejojājs tās prot noslēpt.

Uz pirmo jautājumu gūta apstipriņoša atbilde arī salīdzinot dejojāja atzīto kļūdu skaitu un novērotāju pamanīto, kur novērotas statistiski nozīmīgas atšķirības. Un uz otro jautājumu atbildot, tiek gūtas statistiski nozīmīgas atšķirības starp dejojāja individuālo vērtējumu sev un novērotāja sniegto vērtējumu. Kas parāda, ka atšķiras ne tikai dejojāja prognozes no novērotajiem rezultātiem, bet arī paša vērtējums no novērotā. Balstoties iepriekš aplūkotajā teorijā, jāsecina, ka dejojāja subjektīvais enkurs, kurā balstīt vērtējumus, atšķiras no reāli saņemtajiem vērtējumiem. Šeit būtu nepieciešams pielāgošanas process, lai dejojājs vērtējumus spētu veikt un paredzēt lielākā saskaņā ar reāli gūtajiem.

Savukārt, šīs atšķirības starp prognozēm un novērotajiem vērtējumiem, salīdzinoši mazākā mērā novērojamas grupas mērogā (dejojāji reālākus vērtējumus izdara par grupas kopējo sniegumu, prognozēm par to un saņemtajiem novērtējumiem), kā arī – otrajā kursā novērotas objektīvākas prognozes attiecībā pret reāli saņemto vērtējumu, kas nozīmē, ka ar pieredzi prožektora efekta izteiktību var mazināt (dejas studenti regulāri saņem atgriezenisko saiti par savu izpildījumu gan vērtējuma, gan verbālā formā ne tikai no pasniedzējiem, kas var palīdzēt izdarīt objektīvākus spriedumus).

Savukārt, starp kopējo prognozes un novērotā vērtējuma kategoriju, statistiski nozīmīgas atšķirības netika atklātas, izsakot varbūtību, ka atgriezeniskās saites pieejamība mācību procesā var mazināt prožektora efekta izteiktību kopumā. Līdzīgas idejas izteicis arī Felsons (Felson, 1981).

Rezultātus, mazās izlases dēļ, nevar attiecināt uz lielāku grupu (dejas studentiem kopumā vai dejojājiem), jo tādā gadījumā būtu jāveic paplašināts pētījums, iekļaujot Latvijas deju studijas un pārējās mācību iestādes, kurās ir pieejama dejas izglītība (piem., Latvijas Kultūras Akadēmija, RPIVA).

Bet pētījumā gūtie dati sniedz ievirzi secinājumos, ka gūtā informācija var palīdzēt dejas studentiem izvērtēt atšķirības starp savu uztveri un skatītāju, kā arī iespējamību, ka ar ilgstošāku dejas/ mācību pieredzi, iespējama prožektora efekta mazināšana, regulāri gūstot atgriezenisko saiti un pielāgojot savas prognozes gūtajiem vērtējumiem. Šie secinājumi var palīdzēt dejojājam objektīvāk izvērtēt uz skatuves pieļauto kļūdu nozīmīgumu (vai nenozīmīgumu) un palielināt savu gandarījumu par uzstāšanos, attiecīgi, paaugstinot uzstāšanās kvalitāti izvairoties no lieka stresa.

Izmantotā literatūra

- Annus, A. & Smith, G. T. (2009). Learning experiences in dance class predict adult eating disturbance. *Eur. Eat. Disorders Rev.* 17, 50–60 from www.interscience.wiley.com
- Battement tendu jete explanation, Retrieved May 23, 2011 from <http://termini.lza.lv/term.php?term=battement%20tendu%20jete&list=battement%20tendu&lang=EN>
- Carey B. (2003). It's not all about you. *Los Angeles Times*, Retrieved June 2, 2011 from <http://homepage.psy.utexas.edu/HomePage/Class/Psy301/Niederhoffer/Articles/spotlight.html>
- Dictionary of Dance Styles, Genres and Types, retrieved June 3, 2011 from <http://www.danceweb.co.uk/sitemap/?menuitem=6.2>
- Epley N., Savitsky K., & Gilovich T. (2002). Empathy neglect: Reconciling the spotlight effect and the correspondence bias. *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 83, No. 2, 300–312.
- Gilovich, T., Kruger, J. & Medvec, V. H. (2002). The spotlight effect revisited: Overestimating the manifest variability of our actions and appearance. *Journal of Experimental Social Psychology* 38, 93–99
- Gilovich, T., Kruger, J., Medvec, V. H., & Savitsky, K. (1999). *Those bad hair days: Biased estimates of how variable we look to others*. Unpublished manuscript, Cornell University.
- Gilovich, T., & Medvec, V. H. (1994). The temporal profile to the experience of regret. *Journal of Personality and Social Psychology*, 67, 357-365.
- Gilovich, T., & Medvec, V. H. (1995). The experience of regret: What, when, and why. *Psychological Review*, 102, 379-395.
- Gilovich T., Medvec V. H., & Savitsky K. (2000). The spotlight effect in social judgment: An egocentric bias in estimates of the salience of one's own actions and appearance. *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 78, No. 2, 211-222.
- Gilovich T. & Savitsky K. (1999). The spotlight effect and the illusion of transparency: Egocentric assessments of how we are seen by others. *Current Direction in Psychological Science*, Vol. 8.
- Gilovich, T., Savitsky, K. & Medvec, V. H. (1998). The illusion of transparency: Biased assessments of others' ability to read our emotional states. *Journal of Personality and Social Psychology*, 75, 332–346.
- Kaufman J., Felix S., & Schwab K. (2003). Did you jaut make a fool of ypurself? *Good*

Atsauces

- Alicke, M. D. (1985). Global self-evaluation as determined by the desirability and controllability of trait adjectives. *Journal of Personality and Social Psychology, 49*, 1621–1630.
- Allison, S. T., Messick, D. M., & Goethals, G. R. (1989). On being better but not smarter than others: The Muhammad Ali effect. *Social Cognition, 7*, 275–295.
- Bierbrauer, G. (1976). Why did he do it? Attribution of obedience and the phenomenon of dispositional bias. *European Journal of Social Psychology, 9*, 67–84.
- Clark, J. V., & Arkowitz, H. (1975). Social anxiety and self-evaluation of interpersonal performance. *Psychological Reports, 36*, 211–221.
- Cohen, D., Nisbett, R. E., Bowdle, B. F., & Schwartz, N. (1996). Insult, aggression, and the southern culture of honor: An “experimental ethnography.” *Journal of Personality and Social Psychology, 70*, 945–960.
- Cole, S. W., Kemeny, M. E., & Taylor, S. E. (1997). Social identity and physical health: Accelerated HIV progression in rejection-sensitive gay men. *Journal of Personality and Social Psychology, 72*, 320–335.
- Daly, M., & Wilson, M. (1988). *Homicide*. Hawthorne, NY: Aldine de Gruyter.
- Epley, N., & Dunning, D. (2000). Feeling “holier than thou”: Are self-serving assessments produced by errors in self or social prediction? *Journal of Personality and Social Psychology, 79*, 861–875.
- Felson, R. B. (1981). Self- and reflected appraisals among football players: A test of the median hypothesis. *Social Psychology Quarterly, 44*, 116–126.
- Fenigstein, A. (1984). Self-consciousness and the overperception of self as a target. *Journal of Personality and Social Psychology, 47*, 860–870.
- Fenigstein, A., & Venable, P. A. (1992). Paranoia and self-consciousness. *Journal of Personality and Social Psychology, 62*, 129–138.
- Gilbert, D. T. (1989). Thinking lightly about others: Automatic components of the social inference process. In J. Uleman & J. A. Bargh (Eds.), *Unintended thought* (pp. 189–211). New York: Guilford Press.
- Gilbert, D. T., & Gill, M. J. (1997). *The momentary realist*. Unpublished manuscript.
- Gilbert, D. T., & Jones, E. E. (1986). Perceiver induced constraint: Interpretations of social judgment. *Journal of Personality and Social Psychology, 50*, 269–280.

- Gilovich, T., Medvec, V. H., & Savitsky, K. (2000). The spotlight effect in social judgment: An egocentric bias in estimates of the salience of one's own actions and appearance. *Journal of Personality and Social Psychology*, 78, 211–222.
- Gilovich, T., Savitsky, K., & Medvec, V. H. (1998). The illusion of transparency: Biased assessments of others' ability to read our emotional states. *Journal of Personality and Social Psychology*, 75, 332–346.
- Goethals, G. R. (1986). Fabricating and ignoring social reality: Self-serving estimates of consensus. In J. M. Olson, C. P. Herman, & M. P. Zanna (Eds.), *Social comparison and relative deprivation: The Ontario symposium* (Vol. 4, pp. 135–157). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Goffman, E. (1959). *The presentation of self in everyday life*. New York: Doubleday.
- Jacowitz, K. E., & Kahneman, D. (1995). Measures of anchoring in estimation tasks. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 21, 1161–1166.
- Jones, E. E., & Harris, V. A. (1967). The attribution of attitudes. *Journal of Experimental Social Psychology*, 3, 1–24.
- Kenny, D. A., & DePaulo, B. M. (1993). Do people know how others view them: An empirical and theoretical account. *Psychological Bulletin*, 114, 145–161.
- Kruger, J., & Gilovich, T. (1999). “Naive cynicism” in everyday theories of responsibility assessment: On biased assumptions of bias. *Journal of Personality and Social Psychology*, 76, 743–753.
- Miller, D. T., & McFarland, C. (1987). Pluralistic ignorance: When similarity is interpreted as dissimilarity. *Journal of Personality and Social Psychology*, 53, 298–305.
- Miller, D. T., & McFarland, C. (1991). When social comparison goes awry: The case of pluralistic ignorance. In J. Suls & T. Wills (Eds.), *Social comparison: Contemporary theory and research* (pp. 287–313). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Piaget, J. (1929). *The child's conception of the world*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Quattrone, G. A. (1982). Overattribution and unit formation: When behavior engulfs the person. *Journal of Personality and Social Psychology*, 42, 593–607.
- Ross, L., & Ward, A. (1996). Naive realism in everyday life: Implications for social conflict and misunderstanding. In T. Brown, E. Reed, & E. Turiel (Eds.), *Values and knowledge*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Savitsky, K., Epley, N., & Gilovich, T. (1999). *The spotlight effect revisited: Overestimating the extremity of how we are judged by others*. Unpublished manuscript, Cornell

University, Ithaca, NY.

- Savitsky, K., Epley, N., & Gilovich, T. (2001). Is it as bad as we think? Overestimating the impact of our failures, shortcomings, and mishaps. *Journal of Personality and Social Psychology, 81*, 44–56.
- Savitsky, K., Epley, N., & Gilovich, T. (2001). Do others judge us as harshly as we think? Overestimating the impact of our failures, shortcomings, and mishaps. *Journal of Personality and Social Psychology, 81*, 44-56.
- Shafer, D. (1974). Suicide in childhood and early adolescence. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 45*, 406–451.
- Shafer, D. (1988). The epidemiology of teen suicide: An examination of risk factors. *Journal of Clinical Psychiatry, 49*, 36–41.
- Sherman, S. J. (1980). On the self-erasing nature of errors of prediction. *Journal of Personality and Social Psychology, 39*, 211–221.
- Tversky, A., & Kahneman, D. (1974). Judgment under uncertainty: Heuristics and Biases. *Science, 185*, 1124 – 1130.
- Zimbardo, P. G. (1990). *Shyness: What it is, what to do about it* (Rev. ed.). Reading, MA: Addison-Wesley.
- Zuckerman, M., Kernis, M. H., Guarnera, S. M., Murphy, J. F., & Rappoport, L. (1983). The egocentric bias: Seeing oneself as cause and target of others' behavior. *Journal of Personality, 51*, 621-630.

„Apliecinu, ka šis bakalaura darbs ir _____ oriģināls
darbs.” (vārds, uzvārds)

" " _____ 2011 gads.

Autora paraksts: _____

Pielikums

1. pielikums. Eksperiments shēma:

